

Ulubey'deki Osmanlı Dönemi Çeşmeleri

Türkan Acar*

Öz

Uşak ili, Ulubey ilçesindeki Osmanlı dönemine ait çeşmeler ile ilgili yaptığımız çalışmada, ilçe merkezinde üç, ilçeye bağlı köylerde yirmi bir olmak üzere toplamda yirmi dört çeşme tespit edilmiştir. Yapıların çoğu, ait oldukları 18-20. yüzyıllar arasındaki dönemin plan ve bezeme öğeleri ile karakteristik özelliklerini büyük ölçüde yansıtmaktadır. Bazı yapılar ise zamanın ve insanların yol açtığı tahribatlar ile işlevsiz kalmıştır. Saptadığımız her eserin fotoğrafı çekilmiş, gerekli olanların ölçüleri alınarak krokileri çizilmiş ve tümünün GPS değerleri alınmıştır. Çalışmamızda öncelikli amaç, arazi çalışmaları ile belirlenen çeşmelerin tanıtımının yapılarak belgelenmesidir. Çalışmanın değerlendirme kısmında da zaman, doğal ya da beşeri yollarla yok olmaya başlayan Ulubey çeşmelerinin korunma durumlarına değinilerek, Uşak çeşmeleri ve Anadolu Türk çeşme mimarisi içerisindeki yerleri tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı dönemi, Uşak, Ulubey, su yapıları, çeşme.

Ottoman Period Fountains in Ulubey

Abstract

Three fountains in the center of Ulubey town and twenty one in its villages totaling to twenty-four have been identified in this study on the fountains of the Ottoman period in Ulubey district in Uşak province. Most of the fountains largely preserve their characteristic features indicating with their designs and decorative elements that they belong to the period between 18th and 20th centuries. Some of the structures became useless due to the destructions caused by people and the time. Each of the fountains has been photographed, their sizes measured, sketches drawn and GPS codes of their location recorded. Thus, the primary objective of our study is to prepare detailed documentation based on filed studies for those fountains under consideration. The study also discusses the issues related to the preservation of Ulubey fountains beginning to disappear as result of natural causes and human interventions and evaluates them with reference to the architectural features of Uşak and Anatolian Turkish fountains.

Key Words: Ottoman Period, Uşak, Ulubey, water structures, fountain.

* Yrd. Doç. Dr. Uşak Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü Uşak/TÜRKİYE; turkan.acar@usak.edu.tr, turkan.acar@gmail.com

Giriş

Uşak'ın güneyinde yer alan Ulubey ilçesi, kent merkezine yaklaşık 30 km uzaklıktadır. İlçeye bağlı 6 mahalle, 27 köy bulunmaktadır. Ulubey'in tarihi Hititlere (M.Ö 2000-1200) kadar inmektedir. İlçe, Uşak kenti ile birlikte Türk dönemi öncesinde, Friglerin, Lidyalıların, Perslerin, Bergama Krallığı'nın, Romalıların ve Bizanslıların hüküm sürdüğü bir bölgede yer almaktadır. Ulubey ilçesi'nin, halk arasında Karın/Garin diye adlandırılan Karain mevkiinde kurulduğu daha sonrasında "Cura Oğlu'nun hüküm sürdüğü zamanlarda" terk edilerek bugünkü yerine taşındığı yönünde bilgiler bulunmaktadır. İlçe, Osmanlı kayıtlarında Kiçi-Göbek adıyla karye/köy, Ulugöbek, Göbek ve Ulubey adıyla nahiye olarak geçmektedir. Yerleşim, 1898 yılında belediye teşkilatına sahip olmuştur. 29 Ağustos 1920'de Yunanlılar tarafından işgal edilen ilçe, Uşak'tan bir gün sonra 2 Eylül 1922 tarihinde işgalden kurtarılmıştır (Uzunçarşılı, 1932: 10-69; Dengiz, 1943: 272-273, 296).

Ulubey ilçesinde Türk döneminde inşa edilmiş çeşmelerin tanıtılmasına yönelik yaptığımız çalışmada,¹ ilçede yirmi üç çeşme ve bir çeşme kitâbesi belirlenmiştir. İncelenen bu eserlerden sadece merkezde yer alan 2 çeşme ve 1 çeşme kitâbesi daha önce yayınlanmış,² diğer eserlerden köylerde yer alan 6 eser ile merkezdeki 2 çeşme ise Uşak envanter kitabında yer almıştır.³

1 Bu çalışma, 2015 yılında Uşak Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) Birimi Koordinatörlüğü tarafından kabul edilen "Uşak'taki Su Mimarisi" adlı proje çalışmasından üretilmiştir (Proje No: 2015/SOSB002). Çalışmamızdaki kitâbelerin okunmasında büyük emeği geçen Hocam Sayın Prof. Dr. Sedat Bayrakal'a, arazi çalışmalarında özveri çalışmalarıyla 4. sınıf öğrencilerimiz Tevfik Sunal ve Mervan Yavuz'a teşekkür ederim.

2 Ulubey merkezde yer alan Bekir/Dilaver Çeşmesi, Pazar Çeşmesi ve Gölbaşı Çeşmesi'nin kitâbesi, Sayın Prof. Dr. Kasım İnce tarafından yayınlanmıştır. Bkz. İnce (2014: 673-675).

3 Hasköy Asar Yolu üzerindeki Daldırıcı Çeşmesi, İnay Köyü Yedi Oluklu Çeşme, İnay Köyü, Söğütlü Mevkii Karahallı Çeşmesi ile Söğütlü Çeşme, Omurca Beldesi Koca Çeşme, Köşeler Köyü Eski Çeşme, Ulubey Merkez'deki Bekir/Dilaver Çeşmesi, Pazar Çeşmesi. Bkz. (Uşak, 2007: 301-308).

Çalışmamızda öncelikle çeşmelerin tanıtımı yapılacaktır. Tanıtım, merkez mahallelerdeki örneklerle başlayacak, alfabetik sırayla verilmiş köylerdeki örneklerle devam edecektir. Çeşmelerin tanıtımından sonra değerlendirme kısmında, Ulubey çeşmelerinin Uşak'taki çeşmeler ve Anadolu'daki örnekleri ile karşılaştırması yapılacaktır.

1. Yapıların Tanıtımı

1.1-Ulubey Bekir Çeşmesi/Dilaver Çeşmesi⁴:

Ulubey merkez, Dilaver Mahallesi'ndeki çeşme bir eve bitişik şekilde tasarlanmıştır. Çeşme, İzmir II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 18.11.2008-4348 tarih ve karar ile tescil edilmiştir. Dikey dikdörtgen formdaki çeşme, tek cephe ve yuvarlak kemerlidir. Kemer iki yandan dikdörtgen profilli plasterler üzerine oturmaktadır. Plasterlerin başlıkları yatay silmelerle hareketlendirilmiştir. Kemerin kilit taşında kabartma ay-yıldız motifi kullanılmıştır. Hilal motifi aşağıya bakar şekilde verilmiştir. Devşirme mermerden ayna taşı dışında yapı, kesme taşlarla inşa edilmiştir. Çeşme, üç sıra düz silmeden oluşan bir saçak ile son bulmaktadır. Çeşme alınlığında yer alan üç satırlık kitâbe panosu kabartma tekniğinde verilmiştir. Osmanlıca yazıların etrafı kıvrım dallarla hareketlendirilmiştir. Harflerin üzeri ve zemin boyanmıştır (Resim 1-2). Kitâbenin Osmanlıca ve Latin harflerle yazılışı şöyledir:⁵

İtdi bünyâd ehl-i hayrât fa'budû yâ muksidîn

ایتدی بنیاد اهل خیرات فاعبدو یا مقصیدن

Ma-i kevser nûş idelim feşrabû yâ müminîn

ماء کوثر نوش ایدہ لم فاشربوا یا مو منین

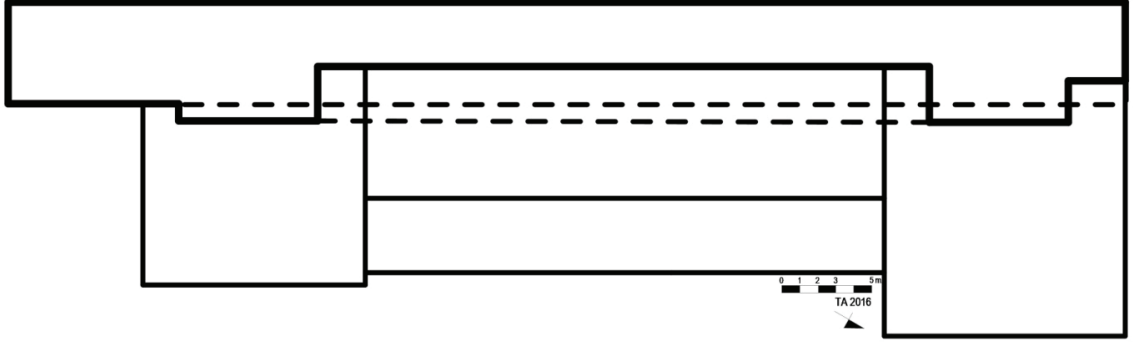
Sâl-i hâl penc-ü bist-ü sisad hezâr 1325

سال حال پنج بیست سیصد هزار ۱۳۲۵

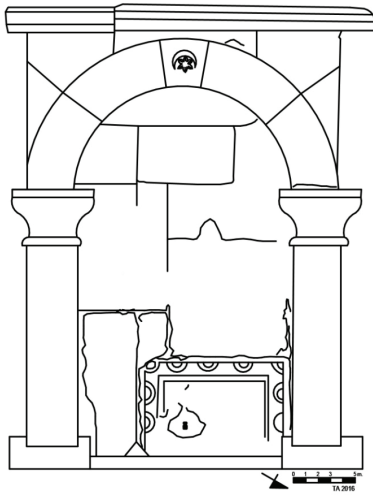
Kitâbesine göre çeşme, H. 1325/M. 1907-8 yılında inşa edilmiştir.

4 Çeşme, (Uşak, 2007: 302)'de Dilaver Çeşmesi; (İnce, 2014: 674)'te Bekir Çeşmesi şeklinde adlandırılmıştır.

5 Kitâbenin son satırındaki "sisad" kelimesi, Sayın İnce tarafından "sesad" şeklinde okunmuştur bkz. İnce (2014: 674).

Çizim 1. Ulubey Merkez, Bekir Çeşmesi.

Çizim 2- Resim 1. Ulubey Merkez, Bekir Çeşmesi.

Resim 2. Ulubey Merkez, Bekir Çeşmesi.

1.2-Ulubey Gölbaşı Çeşmesi Kitâbesi: Ulubey merkezde, Hacı Mehmet Efendi Camisi'nin batısındaki parktadır. Kaynaklardaki bilgilere göre Osmanlılar döneminde inşa edilen çeşme yıkılmış, yerine şimdiki çeşme yaptırılmıştır (İnce 2014: 674). Eski çeşmenin kitâbesi de bu yeni çeşmeye yerleştirilmiştir. Mermer üzerine kabartma tekniğinde işlenmiş kitâbe metni altı satırdır⁶ (Resim 3-4). Kitâbenin Osmanlıca ve Latin harflerle yazılışı şöyledir:

Tahsîn ki Çura-zâde hayr ehlinin şehiri

تحسين كه چوره زاده خير اهلنك شهيري

Ahmed Bey itdi bünyâd bu hayr-ı dil-pezîri

احمد بك ايتدى بنياد بو خيرى 7 دلپزيرى

Su gibi ömrün efvân kadrin celîl ide Hakk

صو كىي عمرين افزون قدرين جليل ايدہ حق

Olsun iki cihânda lutufla sekkiri

اولسون ايكي جهانده لطفله سكيرى

Bu çeşmenin şerîfâ bir mısra'-ı selîside

بو چشمه نك شريفًا بر مصرع⁸ سلسيده

Düşecek ikidir tarih-i lâ-nazîri

دوشيجك ايكي در تاريخ لا نظيرى

Çeşmenin kitâbesinde tarih ebced hesabı ile verilmiştir. Burada, "lâ-nazîri" kelimesinin ebced karşılığı 1201'dir. "Düşecek ikidir" ifâdesine göre çeşme H. 1199 tarihlidir. Buna göre çeşme, H. 1199/M. 1784-85 yılında inşa edilmiştir.

Resim 3. Ulubey Merkez, Gölbaşı Çeşmesi.

Resim 4. Ulubey Merkez, Gölbaşı Çeşmesi Kitâbesi.

6 Kitâbe metni için ayrıca bkz. İnce (2014: 675).

7 İzâfet "ye"si fazladır.

8 Şemseddîn Sâmî, "elif"siz yazılan mısra' kelimesinin galat olduğunu, doğru yazımının مصرع harflerinden oluştuğunu özellikle belirtir. Bkz. (2012: 1049).

1.3-Ulubey Pazar Çeşmesi: Ulubey merkezde, Cemal Gürsel Caddesi'ndedir. Çeşme, 18.11.2008-4348 tarih ve kararı ile İzmir İl Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından tescil edilmiştir. Bir yapının cephesine bitişik şekilde tasarlanan çeşme, iki kemerlidir. İki yanda ve ortadaki dikdörtgen biçimli plastere oturan kemerler yuvarlak şekildedir. Kemerlerden güneydeki kilit taşı, ay-yıldız motifi ile taçlandırılmıştır. Plasterlerin başlıkları düz ve dış bükey pahlı silmelerle hareketlendirilmiştir. Kesme taşla inşa edilen çeşmenin saçak kotu, uçları içbükey olarak verilmiş, dikdörtgen kartuş sırası ile hareketlendirilmiştir. Çeşme, galvaniz bir saçak ile son bulmaktadır. Bugün işlevine devam eden çeşmede, tekne ve musluklar yenilenmiştir. Çeşmenin iki kitâbesi vardır. Kuzeydeki kemer içinde yer alan inşa, güneydeki ise tamir kitâbesidir⁹ (Resim 5-7). İnşa kitâbesinin Osmanlıca ve Latin harflerle yazılışı şöyledir:

Cem' olub ashâb-ı hayrât
 جمع اولوب اصحاب خيرات
 İtdiler bu çeşme(yi) bünyâd
 ايتديلر بو چشمه (بی) بنياد
 Eylesün sâ'îlerin Mevlâ
 ايلسون ساعيلرين مولا
 Dîn-i dünyâların âbâd
 دين دنياالرين اباد
 İşbu ta'mîr ile oldılar hep
 اشبو تعمير ايله اولديلر هپ
 Şadman ve cümle ibâd
 شادمان و جمله عباد
 Tarih-i inşâsıdır hicrî
 تاريخ انشاسيدر هجرى
 Olundı leh-i ta'dâd sene 1225
 اولندي له تعداد سنه ۱۲۲۵

Onarım kitâbesi şöyledir:

Yâ İlâhî feth idüb bâb-ı kerem kıldın ibâre-i
 çok? meded

يا الهى فتح ايدوب باب كرم قلدىك عباره چق مدد

⁹ Kitâbe için ayrıca bkz. (İnce, 2014: 674).

Devr-i Adem'den ve susuzluktan çekilmişdi
 nîce kebed

دور ادمدن و صوصزلقدن جكلمشدى نيجه كبد

Gün be gün artur suyumuz aksun ilâ yevmü'l-
 ebed

كون بكون ارتور صيوميز اقسون الى يوم الابد

Şad (u) hurrem oldılar bu insan ibâde lâ-...

شاد حرم اولديلر بو انسان عباده لايعد

Sâhibü'l-hayrın nâm olmuşdu Umrân-zâde
 Hacı Muhammed

صاحب الخيرك نام اولمشدى عمران زاده حاجي محمد

Devlet efzûn olur ben âna mesnûn hasûde
 hased

دولت افزون اولور بن اكا مسنون حسوده حسد

Hem şefî' olur nef'in görenlerden bi-Rabbü'l-
 ehad

هم شفيع اولور نفعين كورنلردن بالرب الاحد

Rûz-ı mahşerde yedinde hem olubdur hüccet-i
 kavî sened

روز محشرده يدنده هم اولوبدر حجت قوی سند

Hem vaktinde nazar etsün rûhuna hayır du'â
 hem bir ehad

هم وقتنده نظر اتسون روحنه خير دعاء هم بر احد

Vaz' idüb târîhini düzem alâ hesâb-ı ebced

وضع ايدوب تاريخني دوزم على حساب ابجد

Be-hükm-i kavluhu mâ ehdiküm illâ seyyidü'r-
 reşâd

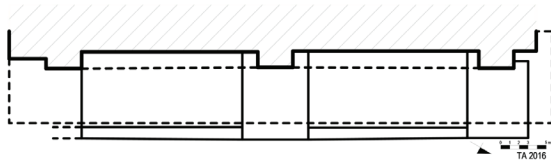
بحكم قوله ما اهديكم الا سيدالرشاد

Sene seb'a ve erbaun ve mi'eteyn ve elf min
 hicretü'l-nebeviyye Ahmed

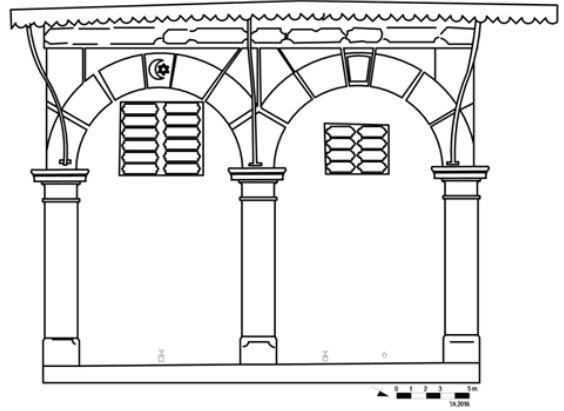
سنه سبعة و اربعون و ماتين و الف من هجرت النبوة¹⁰ احمد

Kitâbelerine göre çeşme, H. 1225/M. 1810 tarihinde inşa, H. 1247/M. 1831-32 tarihinde ise tamir edilmiştir.

¹⁰ Nebeviyye kelimesindeki "ye" görülememiştir.

Çizim 3. Ulubey Merkez, Pazar Çeşmesi.

Çizim 4. Ulubey Merkez, Pazar Çeşmesi.

Resim 5. Ulubey Merkez, Pazar Çeşmesi.

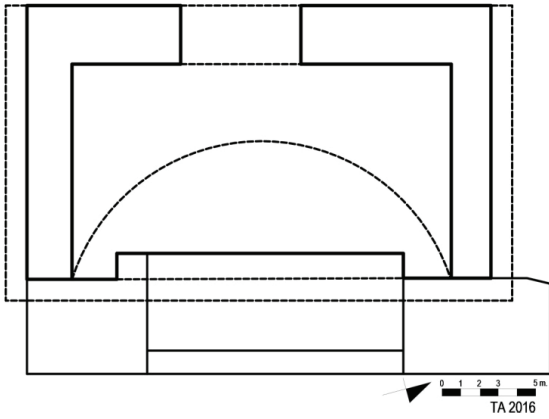
Resim 6. Ulubey Merkez, Pazar Çeşmesi. İnşa Kitâbesi.

Resim 7. Ulubey Merkez, Pazar Çeşmesi. Onarım Kitâbesi.

1.4-Avgan Köyü Acı Kuyu Çeşmesi: Çeşme, Ulubey'in 17 km. doğusunda yer alan Avgan Köyü'ndedir. Çeşmenin yuvarlak kemeri iki yandan dikdörtgen biçimli plasterlere oturmaktadır. Plasterlerin başlıkları basit düz silmelerle hareketlendirilmiştir. Kesme taştan tekne iyi durumdadır. Çeşmenin güney cephesine inşa kitâbesi yerleştirilmiştir. Ana cephede ise onarım sonrası eklenen 2011 tarihli Türkçe tabela yer almaktadır. Çeşmenin arka duvarında

su deposuna açılan metal bir kapakla örtülü bir kontrol penceresi bulunmaktadır. Kesme, kabayonu, moloz ve devşirme mermer taşlarla inşa edilen çeşmenin ahşap kırma saçağı, modern bir malzeme olan şingil ile kaplıdır (Resim 8-9). Mermer üzerine kabartma tekniğinde verilmiş kitâbe, 5 satır/10 kartuştan oluşmaktadır. Kitâbesine göre yapı, H. 1284/M. 1867-68 tarihinde inşa edilmiştir.

Çizim 5. Avgan Köyü, Acı Kuyu Çeşmesi.

Çizim 6. Avgan Köyü, Acı Kuyu Çeşmesi.

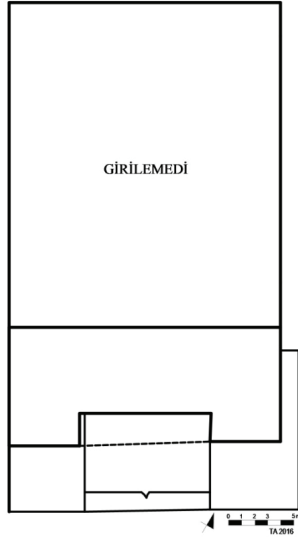
Resim 8. Avgan Köyü, Acı Kuyu Çeşmesi.

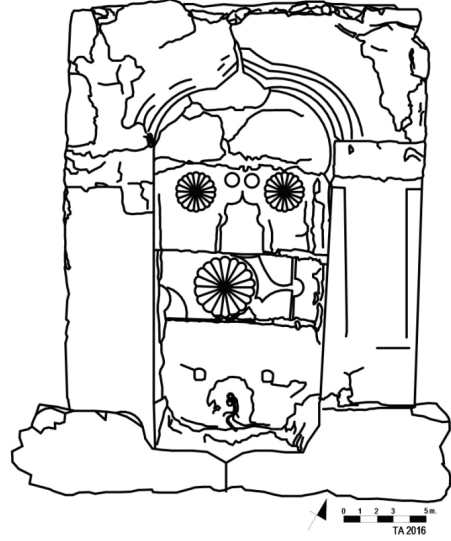
Resim 9. Avgan Köyü, Acı Kuyu Çeşmesi.

1.5-Bekdemir Köyü Çeşmesi: Yapı, Ulubey'in 20 km kuzeyinde, Bekdemir Köyü'ndedir. Tek cepheli çeşmede niş, gemi teknesi kemerlidir. Kemer iki yandan devşirme mermer plasterlere oturmaktadır. Tekneyi sınırlandıran testilik sekilerinde, ayna taşında ve çeşmenin kuzey yan duvarında mermer bezemeli devşirme parçalar kullanılmıştır. Ayna taşının üzerinde dekoratif kemerli taslık nişi bulunmaktadır. Nişin iki yanında ve alt kısımdaki mermer parçalar

üzerinde dilimli daire biçimli bezemeler kazıma tekniğinde verilmiştir. Bugün işlevsiz olan çeşmenin arka duvarına sonradan betonarme bir su deposu eklenmiştir. Çeşmenin kitâbesi yoktur (Resim 10-11).

Çizim 7. Bekdemir Köyü Çeşmesi.

Çizim 8. Bekdemir Köyü Çeşmesi.

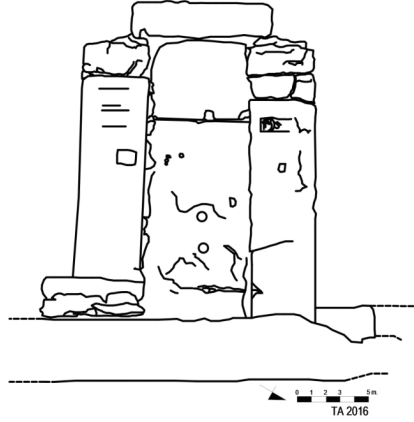
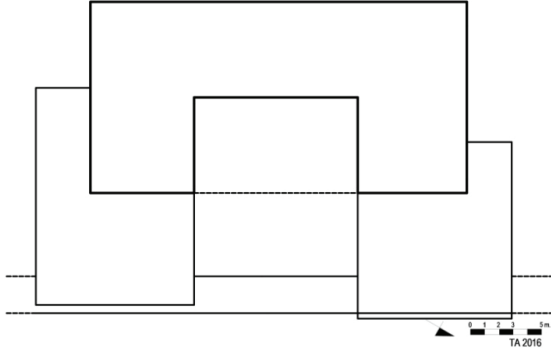
Resim 10. Bekdemir Köyü Çeşmesi.

Resim 11. Bekdemir Köyü Çeşmesi.

1.6-Gümüşkol Köyü'nün Girişindeki Çeşme/ Vali Erogan Çeşmesi: Yapı, Ulubey merkezin yaklaşık 15 km kuzeybatısındaki, Gümüşkol Köyü'nün girişindedir. Çeşme nişi düz lentoludur. Nişi iki yandan sınırlandıran plasterler devşir-

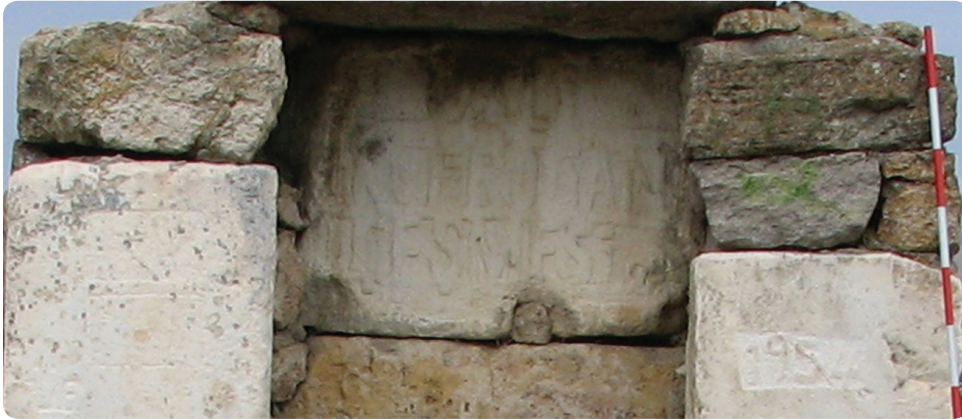
me mermerdir. Kuzeydeki plasterin ön yüzünde onarımı işaret eden 1954 tarihi, güneydeki- nin üzerinde ise Osmanlıca harflerle 127 (127) tarihi kazınmıştır. Çeşme bugün işlevini sürdürmektedir (Resim 12-14).

Çizim 9-10. Gümüşkol Köyü'nün Girişindeki Çeşme.

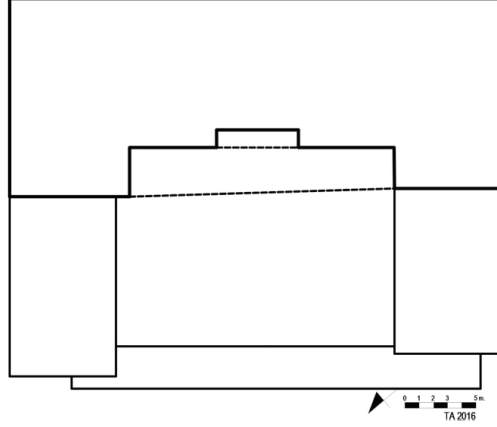

Resim 12-13. Gümüşkol Köyü'nün Girişindeki Çeşme.

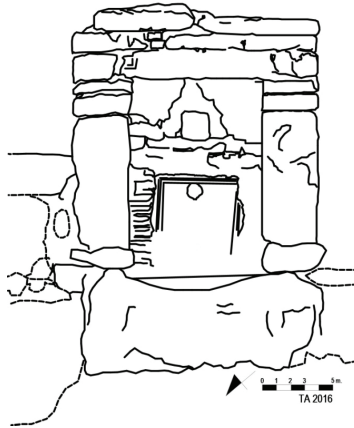

Resim 14. Gümüşkol Köyü'nün Girişindeki Çeşme.

1.7-Gümüşkol Köyü'nün Çıkışındaki Çeşme: nişi vardır. Sekiler ve tekne orijinaldir. Çeşmede köyün çıkışında yer alan çeşmenin nişi düz len- kesme, kabayonu, mermer, kayrak taşı ve tuğla toludur. Ayna taşı devşirme bir mermer yazıt- kullanılmıştır. Kitâbesi olmayan çeşme bugün tır. Ayna taşının üzerinde kare biçimli bir taslık işlevine devam etmektedir (Resim 15).

Çizim 11. Gümüşkol Köyü'nün Çıkışındaki Çeşme.

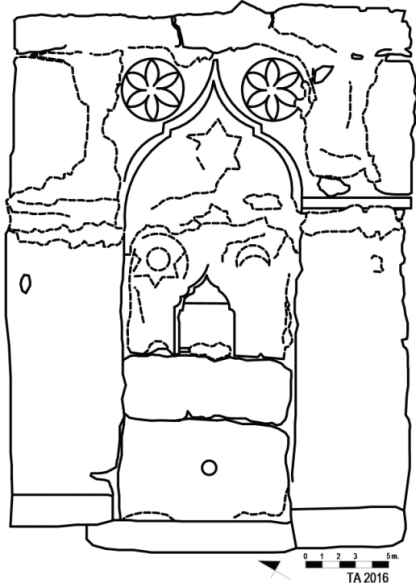
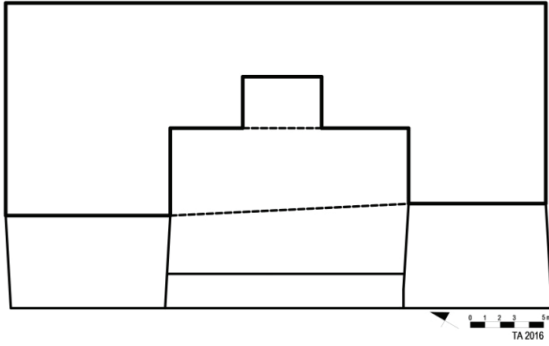
Çizim 12. Gümüşkol Köyü'nün Çıkışındaki Çeşme.

Resim 15. Gümüşkol Köyü'nün Çıkışındaki Çeşme.

1.8-Gümüşkol Köyü Çevresindeki Çeşme: Çeşme, Gümüşkol Köyü'ne yaklaşık 3-4 km. mesafededir. Çeşmenin ve taslık nişinin kemeri kaş kemerdir. Taslık nişin üst kısmında altı kollu yıldız motifi/Mühr-ü Süleyman motifi yer almaktadır. Motifin bir kısmı bozulmuştur. Altı kollu yıldız motifin üzerindeki Osmanlıca tarih,

kabartma olarak işlenmiştir. Ancak yazı yüzeydeki bozulmalardan dolayı okunamamaktadır. Kemer köşeliklerinde daire biçimli birer gülbezek bulunmaktadır. Kesme, kabayonu ve moloz taşlarla inşa edilen çeşme bugün işlevine devam etmektedir (Resim 16-17).

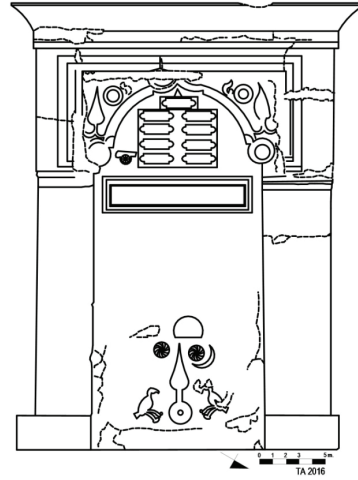
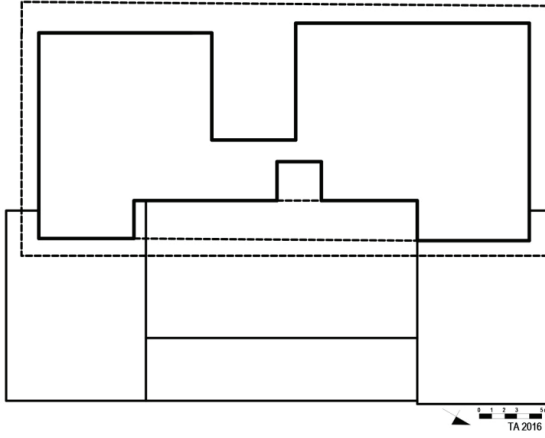
Çizim 13-14. Gümüşkol Köyü'nün Çevresindeki Çeşme.

Resim 16-17. Gümüşkol Köyü'nün Çevresindeki Çeşme.

1.9-Hasköy Köyü Daldırcı Çeşmesi: Hasköy Köyü Ulubey'in güneydoğusunda, ilçe merkezine yaklaşık 22 km. mesafededir. 25.09.2014-1988 tarih ve karar ile Kütahya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından tescil edilen Daldırcı Çeşmesi, Hasköy Asar yolu üzerindedir. Çeşmenin nişinin dekoratif dilimli kemeri volütlerle son bulmaktadır. Volütlerden güneydeki kırılmıştır. Kemer, iki yandan dikdörtgen biçimli plasterler üzerine oturmaktadır. Plasterlerin başlıkları düz silmelerle hareketlendirilmiştir. Dekoratif kemer düz ve dış bükey silmelerle üç yönden çevrilmiştir. Kemer içinde inşa kitâbesi ve güney köşede

bir top arabası, kemer köşeliklerinde de servi motifi ile daire biçimli madalyonlara yer verilmiştir. Ayna taşında lülenin üzerinde bir servi ağacı, onunda üzerinde bir taslık nişine yer verilmiştir. Lülenin iki yanında birer kuş figürü, kuşların üzerinde de birer çarkıfelek motifi bulunmaktadır. Kuzeydeki çarkıfeleğin yanında bir de hilal motifi vardır. Çeşme taş bir sacak ile son bulmaktadır. Çeşme bugün işlevine devam etmektedir (Resim 18-20). Kitabe mermer üzerine kabartma tekniğindedir. Kitâbesine göre çeşme, H. 1289/M. 1872-73 yılında, Üsküfî?/Üskübi Kalenderoğlu Hacı Halîl oğlu Muhammed tarafından inşa ettirilmiştir.

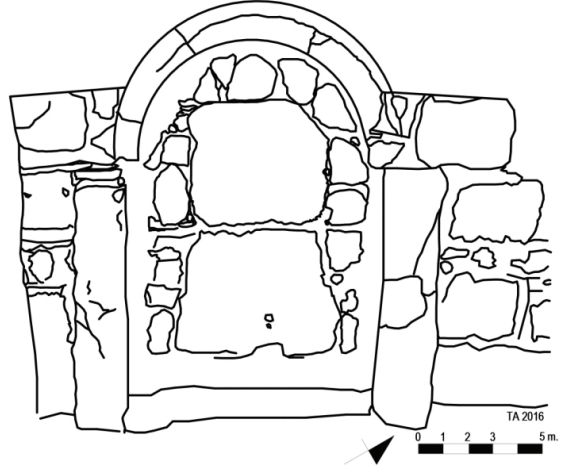
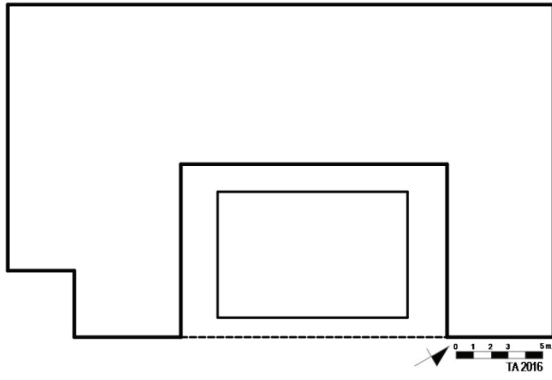
Çizim 15-16. Hasköy Köyü, Daldırcı Çeşmesi.

Resim 18-19-20. Hasköy Köyü, Daldırcı Çeşmesi.

1.10-Hasköy Köyü Mezarlık Çeşmesi: Çeşme, Hasköy mezarlığının çevre duvarındadır. Yuvarlak nişlidir. Kesme taş tekne dikdörtgen biçimlidir. Kesme ve kabayonu taşı ile inşa edilen çeşme, bugün işlevine devam etmektedir (Resim 21). Çeşme nişi içinde yer alan mermer kitâbe-

de Osmanlıca metin, kabartma tekniğinde işlenmiştir. Çeşmenin kitâbesinde metin, karakterlerin bozulması nedeniyle okunamamakta sadece tarih olarak H. 1342/M. 1923-1924 yılı görülebilmektedir (Resim 22).

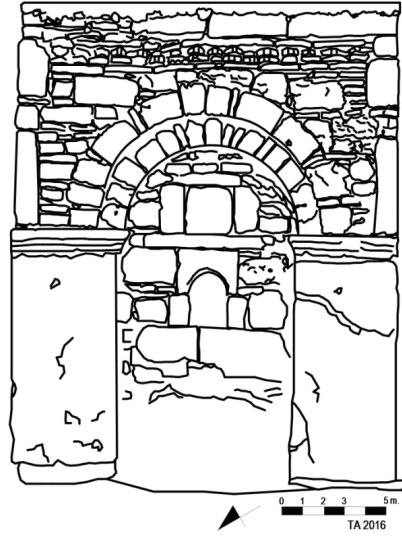
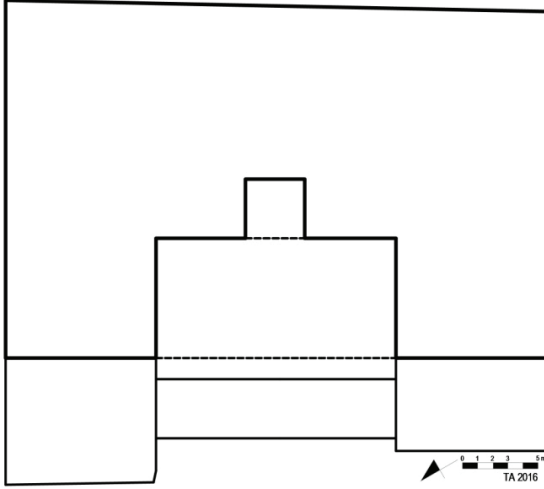
Çizim 17-18. Hasköy Köyü, Mezarlık Çeşmesi.

Resim 21. Hasköy Köyü, Mezarlık Çeşmesi.

1.11-İnay Köyü Karahallı Çeşmesi: Yapı, Ulubey'in doğusunda, merkeze 6 km. mesafedeki İnay Köyü'nün Söğütlü Mevkii'ndedir. Mülkiyeti köy tüzel kişiliğine ait çeşme, Kütahya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 24.05.2014-1725 tarih ve karar ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescillenmiştir. İki yandan dikdörtgen biçimde plasterle sınırlanmış olan çeşme, yuvarlak kemerlidir. Ayna taşının

üzerinde sivri kemerli bir taslık nişi, onun da üzerinde kare şekilli mermer bir kitâbe panosu ve saçak kotunda da bir sıra tuğladan kirpi saçak bulunmaktadır. Tekne ve sekiler yenilenmiştir¹¹. Çeşme bugün işlevine devam etmektedir (Resim 23-24). Mermer kitâbenin yüzeyi tahrip olmuştur. Tarih kısmında 117./26.09.1756-14.09.1757 birler hânesi okunmadığı için 1170'li yıllara tarihlemek çözüm yolu olabilir.

Çizim 19-20. İnay Köyü, Karahallı Çeşmesi.

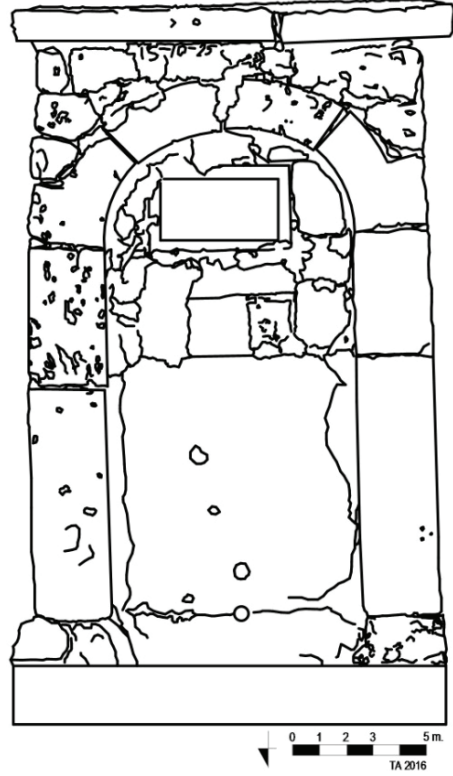
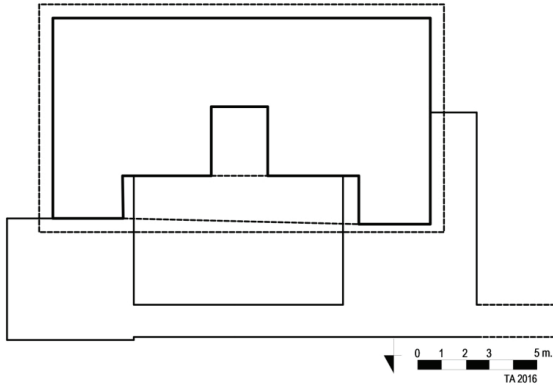

Resim 23-24. İnay Köyü, Karahallı Çeşmesi.

11 Uşak (2007: 303)'te yapının onarım geçirdiği belirtilmiş, ancak onarım tarihi verilmemiştir.

1.12-İnay Köyü Söğütlü Çeşme: Yapı, İnay Köyü'nde, Söğütlü Mevkii'ndedir. Yuvarlak kemerli çeşmenin ayna taşının üzerinde kare biçimli taslık nişi ve yatay dikdörtgen şekilde kitâbe panosu bulunmaktadır. Çeşmenin tekne ve sekileri yenilenmiştir. Kesme, kabayonu ve mermer gibi taş cinslerinden inşa edilen çeşme, taş bir saçak ile son bulmaktadır. Çeşme, bugün işlevine devam etmektedir (Resim 26). Mermer üzerine kazıma tekniği ile işlenmiş

kitâbeye göre çeşme Mehmed ve Hüseyin adlı kişiler tarafından H. 1214/M. 1799-1800 tarihinde tamir ettirilmiştir (Resim 25).

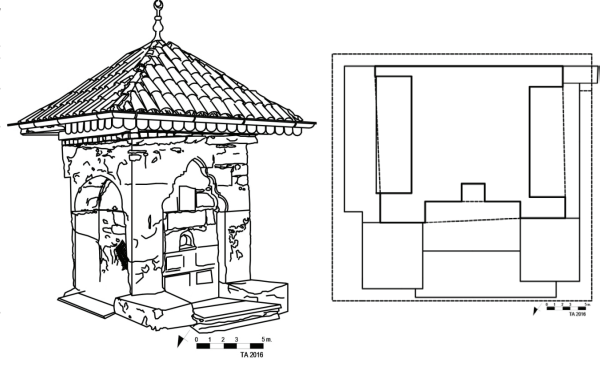
Çizim 21-22. İnay Köyü, Söğütlü Çeşme.

Resim 25-26. İnay Köyü, Söğütlü Çeşme.

1.13-İnay Köyü Yedi Oluklu Çeşme: Yapı, İnay Köyü'ndedir. Mülkiyeti köy tüzel kişiliğine ait olan çeşme, İzmir II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından, 21.02.2001-9833 tarih ve karar ile tescil edilmiştir. Üç cepheli çeşmede kuzey ve batı yüzdeki kemerler dilimli, doğu cephedeki ise yuvarlak kemerlidir. Doğü cephedeki ayna taşı devşirmedir. Ayna taşında üç lüle bulunmaktadır. Ayna taşının üst kısmına dört satırdan meydana gelen kitâbe panosu yerleştirilmiştir. Kuzeydeki nişte üç lüle ve bir taslık nişi, batıdaki nişte de iki lüle ve bir kitâbe panosu yer almaktadır. Kesme ve devşirme taşlarla inşa edilen çeşme, üzeri alaturka kiremit kaplı ahşap konstrüksiyonlu kırma bir çatı ile örtüldür¹² (Resim 27-29). Cephede onarım izleri siva ve boya kalıntıları görülmektedir. Yapı bugün işlevine devam etmektedir. Çeşmenin kuzey cephesinin önünde mermerden iki sadaka taşı bulunmaktadır¹³.

Kaynaklarda çeşmenin ustasının Ömer isminde bir kişi olduğu, çeşmenin orijinal yerinin dere yatağında olduğu ve yaklaşık 80 yıl önce bugünkü yerine taşındığı yönünde bilgiler bulunmaktadır (Baş, 1994: 223; Uşak, 2007: 308). Çeşmenin doğu ve batı nişleri içerisinde yer alan kitâbeler H. 1322/M. 1904-1905 tarihini taşımaktadır.¹⁴

Çizim 23-24. İnay Köyü, Yedi Oluklu Çeşme.

Resim 27. İnay, Yedi Oluklu Çeşme Çeşmesi.

Resim 28. İnay, Yedi Oluklu Çeşme Çeşmesi. Batı cephedeki kitabe.

Resim 29. İnay, Yedi Oluklu Çeşme Çeşmesi. Doğü cephedeki kitabe.

12 Eski fotoğraflarda çatı galvaniz ile örtüldür. Bkz. Uşak (2007: 308).

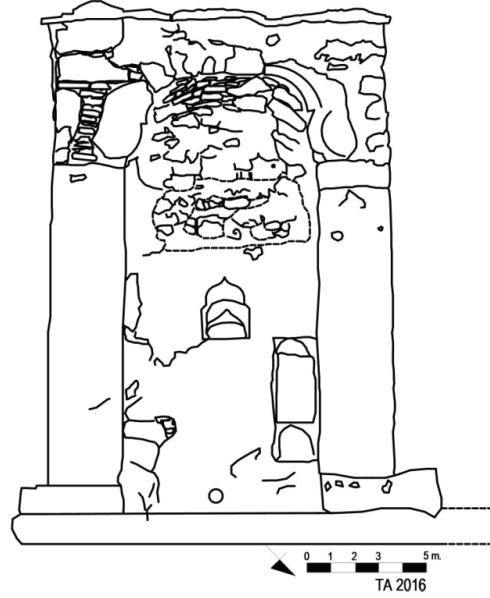
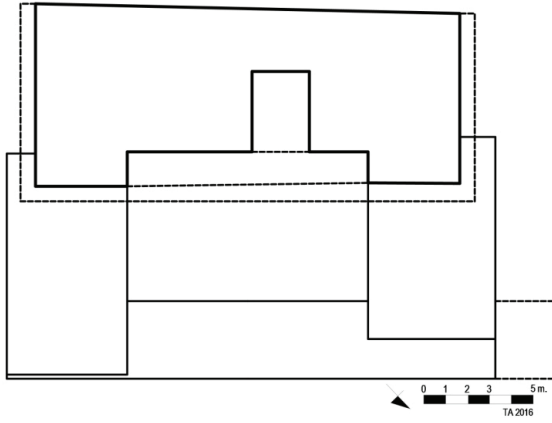
13 Anadolu'daki sadaka taşlarının işlevi ve örnekleri için bkz. Acun (2014: 47-80).

14 Uşak (2007: 308) ve Semerci (2013: 84)'te tarih olarak 1817 yılı verilmiştir. Siva ve boya kalıntıları ve yazıların yüzeylere neredeyse bir olmasından dolayı kitabe metinleri tarafımızdan okunamamıştır. Kitabe Uşak Kültürel Değerler Yapı Envanteri'nde şu şekilde verilmiştir (Uşak, 2007: 308)

“İnay Hana şeref oldu işbu çeşme-i ihvan
Hoş ziyafeti naim İnay köyüne Hacı Osman
Ey ihvan fima kul; Allah didim said ihsan
Sahibul hayrat, ashab'ul-beyt Hacı Süleyman
Sene 1322”.

1.14-İshaklar Köyü'nün Çıkışındaki Çeşme: Çeşme Ulubey'in güneyinde, ilçe merkezine 25 km mesafedeki İshaklar Köyü'ndedir. Çeşme nişi, biçimi onarımlarla bozulmuş yuvarlak kemerlidir. Nişte biri işlevini sürdüren iki lüle bulunmaktadır. Lülenin üst kısmında sivri kemerli bir taslık nişi vardır. Kitâbe panosunun olduğu

kısım tahrip edilmiştir. Taş bir saçak ile son bulan çeşmede kesme, kabayonu, moloz gibi taş cinsleri ile yer yer tuğla malzeme kullanılmıştır. Taş doku üzerinde dönem müdahaleleri siva kalıntılarına da rastlanmaktadır (Resim 30-31).

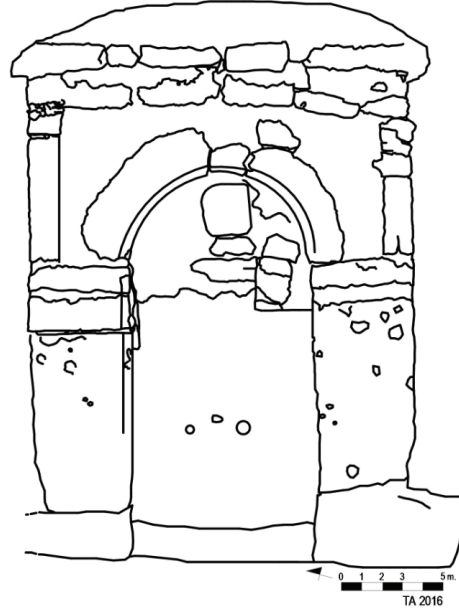
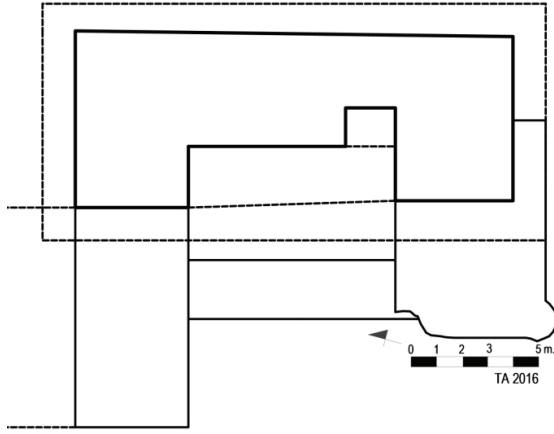
Çizim 25-26. İshaklar Köyü'nün Çıkışındaki Çeşme.

Resim 30-31. İshaklar Köyü'nün Çıkışındaki Çeşme.

1.15-Kıranköy Çeşmesi: Yapı Ulubey'in güneybatısında, ilçe merkezine 9 km mesafedeki Kıranköy'dedir. Çeşmenin yuvarlak kemeri, onarımlar sonrasında bozulmuştur. Çeşmede biri işlevsiz iki lüle bulunmaktadır. Lülenin üst kısmında dört satırdan oluşan kitâbe panosu yer

almaktadır. Kesme, kabayonu ve mermer gibi taş cinsleri ile inşa edilen çeşme, taş bir saçak ile son bulmaktadır (Resim 32-33). Kitâbesine göre çeşme, Saraç Aşireti'nden Hasan Ağa tarafından H. 1287/M. 1870-1871 yılında inşa ettirilmiştir.

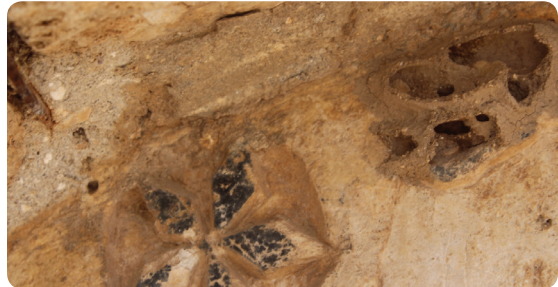
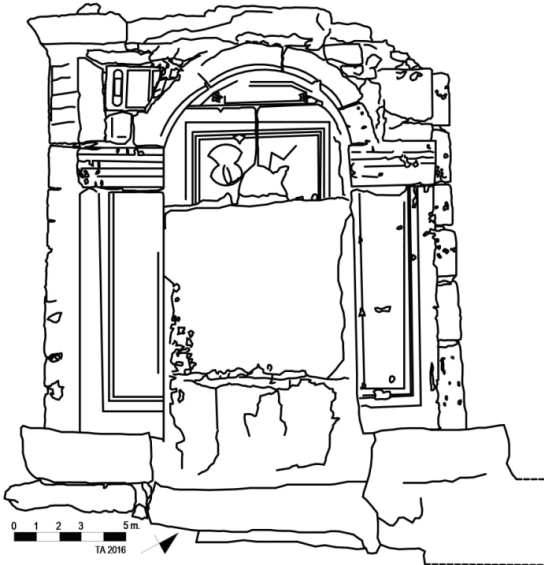
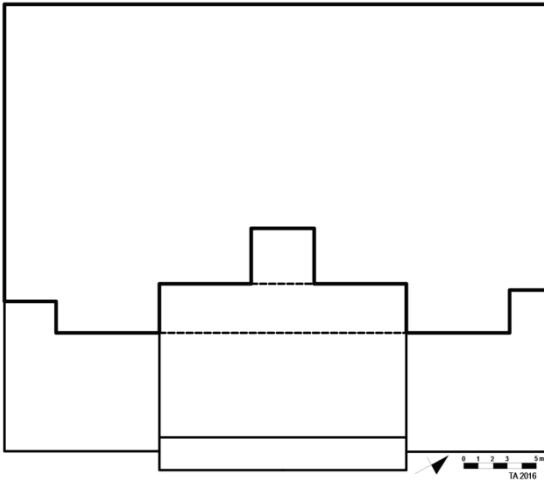
Çizim 27-28. Kıranköy Çeşmesi.

Resim 32-33. Kıranköy Çeşmesi.

1.16-Köseler Köyü'nün Girişindeki Çeşme: Yapı Ulubey'in kuzeyinde, ilçe merkezine 8 km mesafedeki Köseler Köyü'nün girişindedir. Çeşmenin yuvarlak kemeri iki yandan dikdörtgen biçimli plasterler üzerine oturmaktadır. Plasterlerin başlıkları düz silmelerle hareketlendirilmiştir. Kesme, kabayonu taş ve mermerle inşa edilmiş çeşme, taştan bir saçak ile son bulmaktadır. Çeşmenin saçak kotunda malzeme kayıpları gözlenmektedir. Kemerin sol köşesinde H. 1234 tarihli

bir mezar taşı parçası yer almaktadır. Çeşmede devşirme mermer bir parçadan meydana gelen blok taş üzerinde bir taslık nişi, nişin iki yanında da birer gülbezek yer almaktadır. Üst tarafa da yatay dikdörtgen biçimli kitâbe panosu yerleştirilmiştir. Çeşme bugün işlevsizdir (Resim 34-36). Yüzeyi tahrip olmuş, okunması sorun oluşturan kitâbede sadece Mehmed adı ve Osmanlıca rakamlarla 1926 tarihi okunabilmıştır.

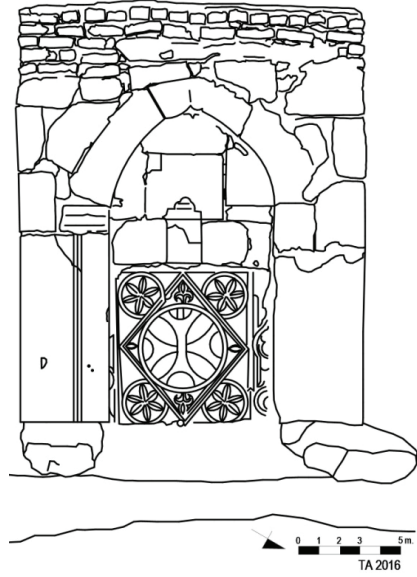
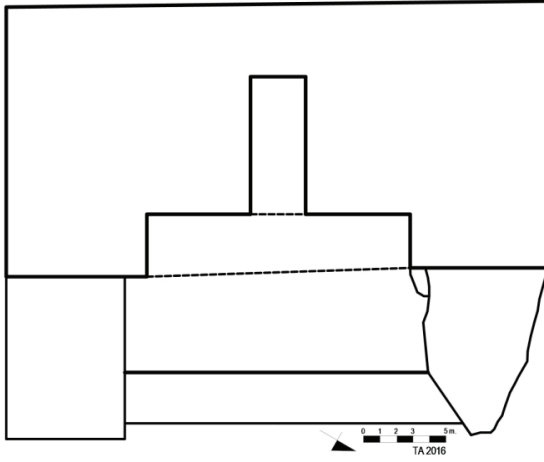

Çizim 29-30. Köseler Köyü'nün Girişindeki Çeşme.

Resim 34-35-36. Köseler Köyü'nün Girişindeki Çeşme.

1.17-Köseler Köyü Eski Çeşme: Köseler Köyü Eski Çeşme Mevkii'ndedir. Kamunun ortak mülkiyetindeki çeşme, Kütahya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından, 24.05.2014-1724 tarih ve karar ile tescil edilmiştir. Çeşmenin sivri kimeri, iki yandan devşirme mermer plasterlere oturmaktadır. Sekiler ve ayna taşında bezemeli devşirme mimari plastikler kul-

lanılmıştır. Ayna taşında bir lüle, üst kısmında da dilimli kemerli bir taslık nişi yer almaktadır. Kesme taş, mermer, kabayonu taşı ve tuğla ile inşa edilen çeşme bugün işlevine devam etmektedir. Çeşmenin kemerin biçimi, saçak kottundaki tuğla örgü çeşmedeki onarımları göstermektedir (Resim 37-38).

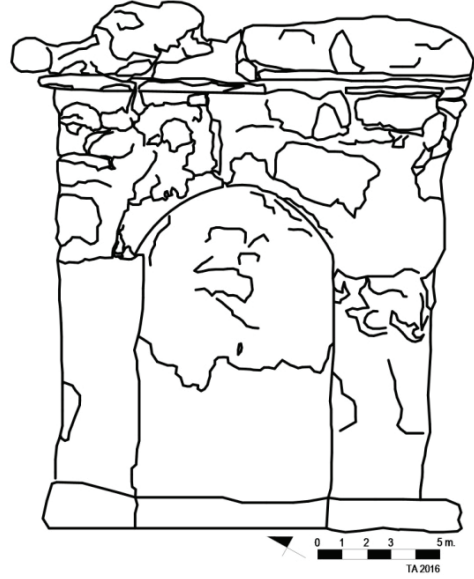
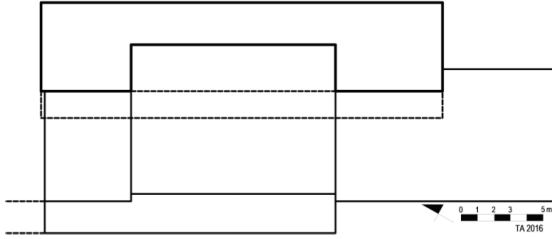
Çizim 31-32. Köseler Köyü, Eski Çeşme.

Resim 37-38. Köseler Köyü, Eski Çeşme.

1.18-Küçük kayalı Köyü Çeşmesi: Yapı, Ulubey'in güneyinde, ilçe merkezine 25 km. mesafede yer alan Küçük kayalı Köyü'ndedir.¹⁵ Vadi- den gelen yağmur sularından etkilenmemesi için çeşmenin çevresine istinat duvarı

örülmüştür. Çeşme yuvarlak kemerlidir. Kayrak taşından bir saçak ile son bulan çeşme, kesme ve kabayonu taşlarla inşa edilmiştir. Cephe üzerinde sıva kalıntılarına rastlanmaktadır (Resim 39-40).

Çizim 33-34. Küçük kayalı Köyü, Köy Çeşmesi.

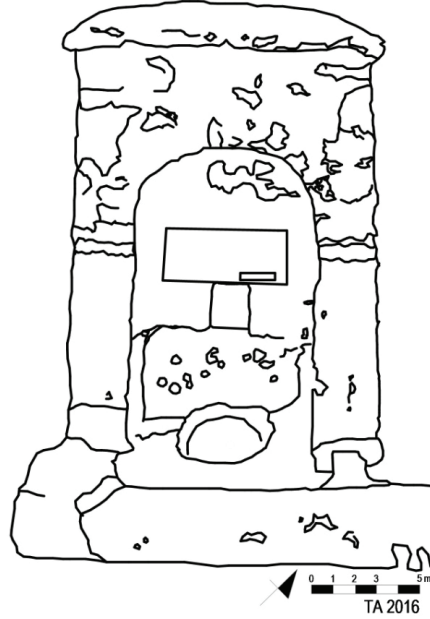
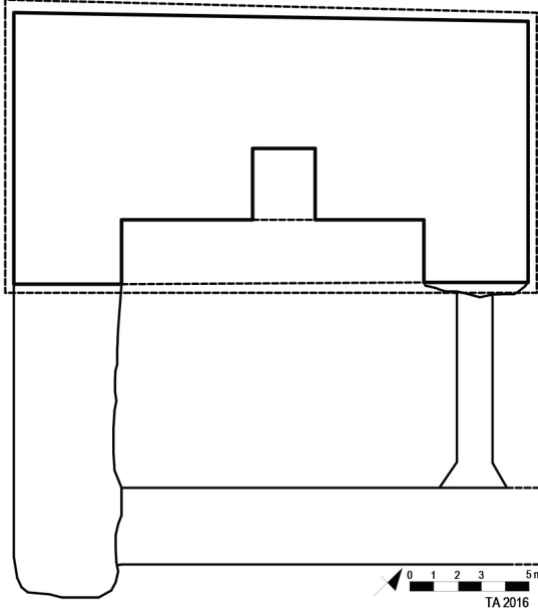

Resim 39-40. Küçük kayalı Köyü, Köy Çeşmesi.

¹⁵ Küçük kayalı Köyü'nde yer alan tüm çeşmelerin tespiti sırasında bize yardımcı olan köy sakinlerinden Sayın Vural Yılmaz'a şükranlarımızı sunarız.

1.19-Küçükkayalı Köyü Büyük Çeşme: Yapı Küçükkayalı Köyü, Öreniçi Mevkii'ndedir. Boyuna dikdörtgen formlu, tek cepheli, yuvarlak kemerli çeşmede bir lüle, dikdörtgen biçimli taslık nişi ve 1939 tarihli Türkçe bir yazıt bulunmaktadır. Betonarme bir saçak ile son bu-

lan çeşmenin cephesinde çimento içerikli sıva kalıntıları yer almaktadır. Çeşme bugün işlevine devam etmektedir (Resim 41-42). Köy sakinlerinden Sayın Vural Yılmaz, çeşmenin 1939 tarihinde onarıldığını belirtmektedir.

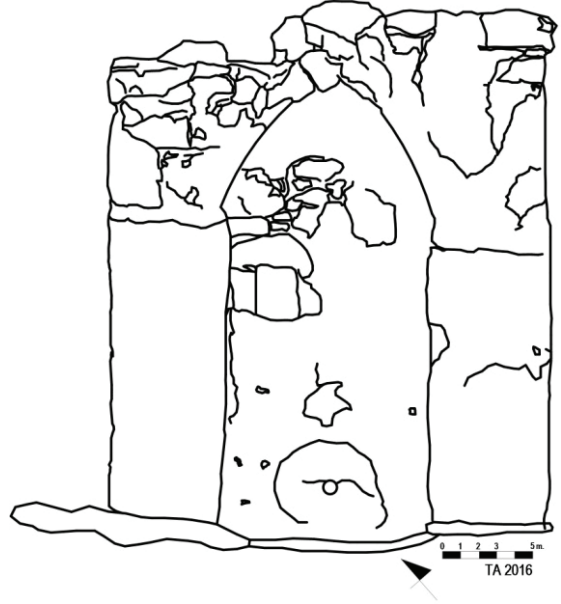
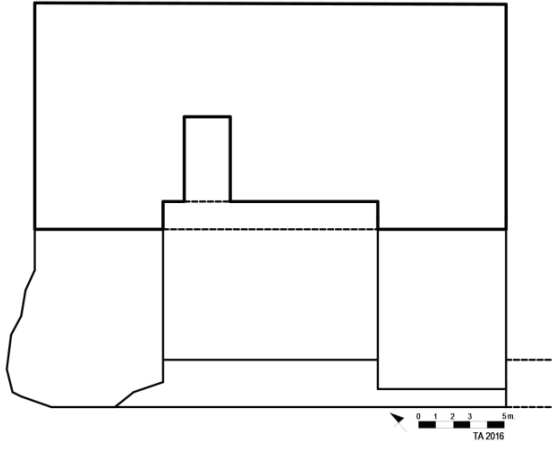
Çizim 35-36. Küçükkayalı Köyü, Büyük Çeşme.

Resim 41-42. Küçükkayalı Köyü, Büyük Çeşme.

1.20-Küçükkayalı Köyü Kuru Çeşme: Yapı Küçükkayalı Köyü, Çataltepe Mevkii'ndedir. Çeşmenin kemeri onarımlarla bozulmuştur. Çeşmede bir lüle, lülenin üst kesiminde kareye yakın dikdörtgen biçimli bir taslık nişi bulunmaktadır.

Kesme ve moloz taşlarla inşa edilen çeşmenin kuzey üst kesimindeki taşlar dökülmüştür. Kuru Çeşme, işlevine devam etmektedir (Resim 43).

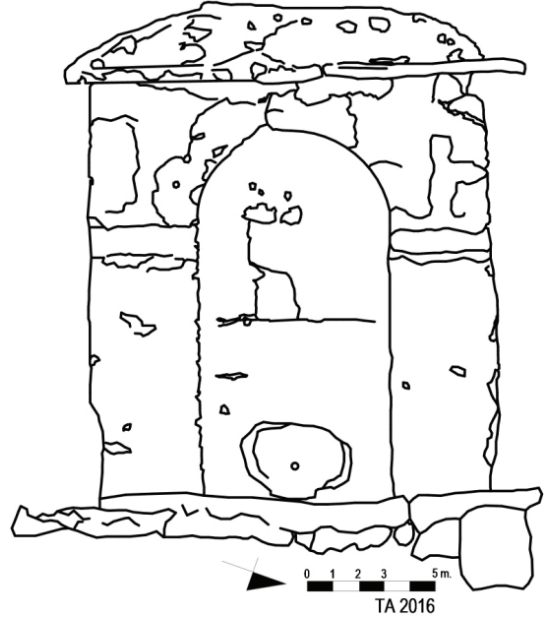
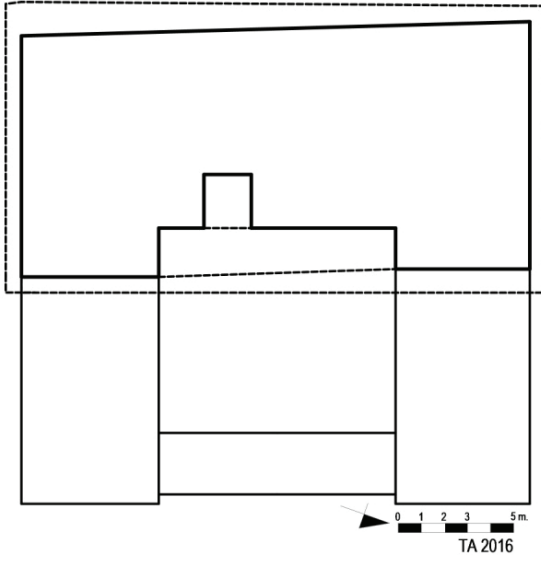
Çizim 37-38. Küçükkayalı Köyü, Kuru Çeşme.

Resim 43. Küçükkayalı Köyü, Kuru Çeşme.

1.21-Küçükkayalı Köyü Memetçe Çeşmesi: Yapı Küçükkayalı Köyü, Kurudere Mevkii'ndedir. Tek cepheli, yuvarlak kemerli çeşmede, bir lüle ile yuvarlak kemerli taslık nişi bulunmaktadır. Testi sekileri ile tekne kesme taştr. Kesme

taşlarla inşa edilen çeşme, betonarme taş bir saçak ile son bulmaktadır. İşlevine devam eden çeşmenin kitâbesi yoktur. Cephe üzerinde sıva ve boya kalıntıları vardır (Resim 44).

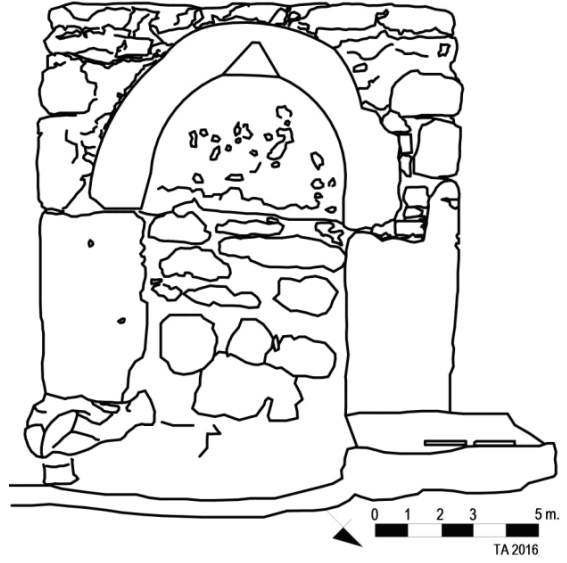
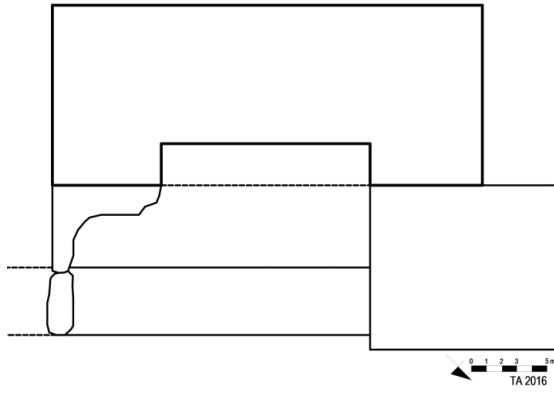
Çizim 39-40. Küçükkayalı Köyü, Memetçe Çeşmesi.

Resim 44. Küçükkayalı Köyü, Memetçe Çeşmesi.

1.22-Küçükkayalı Köyü Sülüklü Çeşme: Yapı Küçükkayalı Köyü, Kurudere yolu üzerindedir. Yuvarlak kemerli çeşmede bir lüle bulunmaktadır. Teknenin iki yanında yer alan mermer sekilerden kuzeybatıdaki seki kırıktır. Kesme,

kabayonu ve moloz taş ile yer yer tuğladan inşa edilen çeşme bugün işlevine devam etmektedir. Çeşmenin kitâbesi yoktur (Resim 45).

Çizim 41-42. Küçükkayalı Köyü, Sülüklü Çeşme.

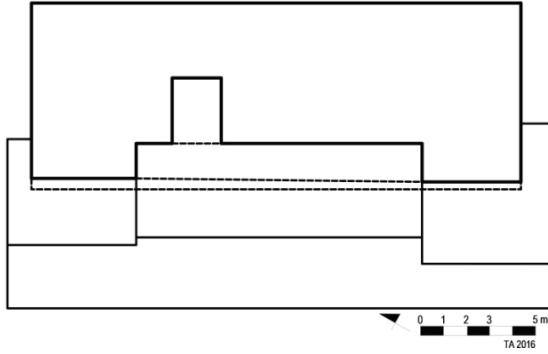

Resim 45. Küçükkayalı Köyü, Sülüklü Çeşme.

1.23-Omurca Köyü Koca Çeşme: Çeşme, Ulubey'in kuzeyinde ilçe merkezine 18 km mesafedeki Omurca Köyü'ndedir. Mülkiyeti köy tüzel kişiliğine ait çeşme, Kütahya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 18.04.2014-1673 tarih ve karar ile tescil edilmiştir. Çeşmenin sivri kemeri iki yandan dikdörtgen biçimli plasterlere oturmaktadır. Nişte modern musluk, sivri kemerli taslık nişi, onarımı belirten Türkçe yazıt ile Osmanlıca kitâbe bulunmaktadır.

Çeşme işlevine devam etmektedir (Resim 46-47).

Kitâbesine göre çeşme İbrahim Efendi tarafından H. 1256/M. 1840-41 tarihinde yaptırılmıştır¹⁶. Kaynaklarda çeşmenin yıkıldığı, günümüzdeki çeşmenin 2002 yılındaki onarımla eski çeşmenin malzemeleri kullanılarak yeniden inşa edildiği belirtilmektedir (Uşak 2007, 304).

Çizim 43-44. Omurca Köyü, Koca Çeşme.

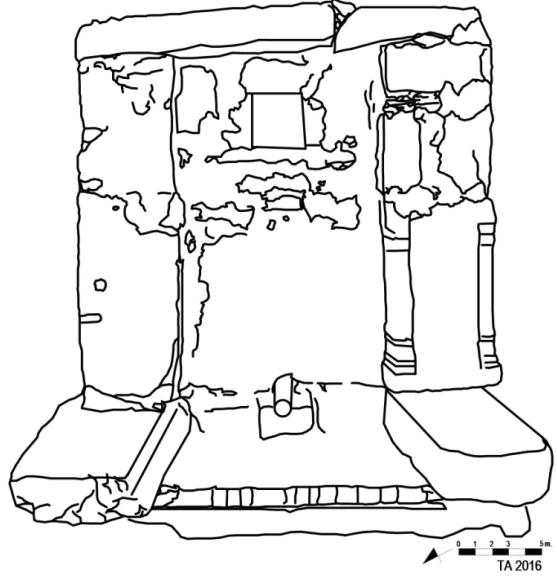
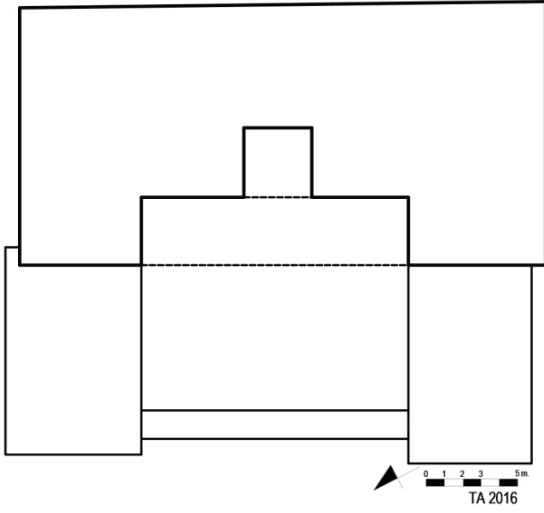

Resim 46-47. Omurca Köyü, Koca Çeşme.

¹⁶ Çeşmenin inşa tarihi olarak (Uşak 2007: 304)'te 1836 şeklinde verilmiştir.

1.24-Sülümenli Köyü Çeşmesi: Çeşme, Ulubey'in güneybatısında, ilçe merkezine 22 km mesafedeki Sülümenli Köyü'ndedir. Dikdörtgen biçimli çeşmeyi iki yandan sınırlandıran mermer plasterler ile tekneyi sınırlandıran sekiler

devşirmedir. Çeşmede bir lüle ve kare şekilli taslık nişi vardır. Kitâbesi olmayan çeşme işlevini sürdürmektedir (Resim 39).

Çizim 45-46. Sülümenli Köyü Çeşmesi.

Resim 48. Sülümenli Köyü Çeşmesi.

2. Değerlendirme

2.1. Malzeme: Ulubey'deki çeşmelerde inşa malzemesi genellikle kesme taştır. Benzer uygulama Uşak merkezde yer alan çeşmelerde de görülmektedir.¹⁷ Çeşmelerde kesme taş ile birlikte moloz, kabayonu, mermer gibi taş cinsleri ile devşirme malzeme birlikte kullanılmıştır (Tablo 1). Roma ve Bizans dönemi mimari plastikleri ise, ayna taşı olarak ya da çeşme nişini iki yandan sınırlandıran plasterler şeklinde değerlendirilmiştir.

2.2. Mimari Ayrıntılar ve Elemanlar

Tip ve Konumları: Ulubey çeşmeleri, konut, cami, bahçe ya da hazire duvarı gibi bir yüzeye bağımlı şekilde tasarlanmıştır. Ulubey'deki çeşmelerden on beşi bir yapıya bağımlı, sekizi bağımsızdır (Tablo 1). Uşak merkezde bir yapıya bağımlı şekilde tasarlanmış çeşmeler arasında; Ali Ağa (1787-88), Aslan ve Babür Sokak Çeşmesi sayılabilir¹⁸. Anadolu örnekleri arasında da Nevşehir-Avanos Sarı Han Çeşmesi (XIII. yüzyılın ilk yarısı) (Önge, 1997: 44); Sivas Gök Medrese Çeşmesi (1271) (Önge, 1997: 49-50); Konya Gevrahi Hanı Çeşmesi (1537-38) (Sönmez-Akmaydalı, 1987: 136); Manisa Pür Nefes Çelebi Çeşmesi (1586) (Acun, 1999: 586-587); Urla Süleyman Bey (Kütük Minareli Cami) Çeşmesi II (1684-85) (Bayrakal, 2009: 98-103); İzmir Kızlarağası Hanı Çeşmesi (1675) (Ersoy, 1991: 29; Acar, 2013: 2-3); Sandıklı Ulu Cami Çeşmesi (1772-73) (Aydoğdu, 2010: 17-19); İstanbul Bereketzade Çeşmesi (1732/1844) (Barışta, 1989: 10); İstanbul Topçubaşı İsmail Ağa Çeşmesi (1731) (Barışta, 1991: 25-49); Bafra Mecid (Hazinedârzâde Ahmed Bey) Çeşmesi (1840-41) (Bayraktar, 2006: 417); Manisa

İmadüddin Vakfı Çeşmesi (1908-9) (Uçar, 2012: 127-131) gibi çok sayıda örnek bulunmaktadır.

Ulubey'deki çeşmelerden sekizi bağımsız şekilde tasarlanmıştır. Uşak merkezdeki otuz üç çeşmeden sadece dördü bağımsızdır.¹⁹ Ulubey ilçesi İnay Köyü'nde yer alan Yedioluklu Çeşme (1817-18) ile Uşak merkezde yer alan Cimcim Çeşmesi (1898-1899) birden fazla cephe tasarımları ve bezemeleri ile İstanbul'daki bağımsız meydan çeşmelerini hatırlatmaktadır.²⁰ Anadolu'da bağımsız şekilde tasarlanmış çeşmelerden bazıları şunlardır: Konya-Ilgın Çeşme (XIII. yüzyılın son çeyreği) (Önge, 1997: 53-54); Karaman II. İbrahim Bey İmaret Çeşmesi (1432) (Önge, 1997: 53-54); Urla Kamanlı Çeşmesi I (XV-XVI. yüzyıl) (Bayrakal, 2009: 80-82); Beçin Bıçakçızade Çeşmesi (1807-8) (Ünal, 2001: 162-163); Manisa Süleyman Paşa Çeşmesi (1809) (Uçar, 2012: 106-108); İstanbul Bâb-ı Hümayûn III. Ahmet Meydan Çeşmesi (1728-29) (Arel, 1975: 118; Bakır, 2002: 314; Canca Erol, 2002: 340); Topthane I. Mahmut Meydan Çeşmesi (1732) (Arel, 1975: 122; Bakır, 2002, 314).

Gövde Biçimleri: Çeşmelerin gövde biçimleri çoğunlukla dikey dikdörtgen biçimdedir. Çeşmelerin yirmi ikisinde gövde dikey dikdörtgen, sadece bir örnekte yatay dikdörtgen şeklindedir (Tablo 1). Uşak merkezdeki çeşmelerin yirmi sekizinde gövde dikey dikdörtgen, ikisinde yatay dikdörtgen, üçünde de kare prizmadır²¹.

Su Hazneleri: Ulubey çeşmelerinin su hazneleri değerlendirildiğinde, yirmi üç çeşmeden yirmisinin deposuz şekilde tasarlandığı görülmektedir. Avgan'daki Acı Kuyu Çeşmesi ve İnay'daki Yedi Oluklu Çeşme'de su deposu yapının merke-

17 Uşak merkezde yer alan çeşmelerde inşa malzemesi için bkz. (Acar 2015a: 12, Tablo 2). Ayrıca çeşmelerdeki devşirme malzeme için bkz. Acar (2015a, Foto 1-2, 10-13, 24-25, 38-41).

18 Uşak merkezde yer alan 33 çeşmeden 29'u bir yapıya bağımlı şekilde tasarlanmıştır. Bir yapıya bağımlı şekilde tasarlanmış tüm çeşmelerin listesi için bkz. Acar (2015a: 10-11, Tablo 1).

19 Uşak merkezde yer alan Cimcim Çeşmesi, Kaleardı Çeşmesi, Koca Çeşme ve Vidinli Sokak Çeşmesi herhangi bir yapıya ya da duvara bağımlı şekilde tasarlanmamıştır. Uşak merkezdeki bağımsız çeşmeler için bkz. Acar (2015a: 10-11, Tablo 1).

20 Cimcim Çeşmesi için bkz. Acar (2015: 20-22, Çizim 13-14, Foto 16-19). İstanbul örnekleri için bkz. Eyice (1993: 284); Kuban (2007: 510-13).

21 Uşak merkezdeki çeşmeler için bkz. Acar (2015a: 10-11, Tablo 1).

zine, Bekdemir Çeşmesi'nde ise arkasına bitişik şekilde inşa edilmiştir (Tablo 1). Uşak merkezdeki çeşmelerden Cimcim Çeşmesi (1898-1899), Koca Çeşme (XIX. yy.), Vidinli Sokak (İslic) Çeşmesi (XIX. yy.) ve Fener Sokak Çeşmesi'nin (XIX. yüzyıl) su deposu çeşmelerin merkezine yerleştirilmişken, Şehitler Mezarlığı Çeşmesi'nin (1911) deposu bağımsız olarak inşa edilmiş, Babür Sokak (İlyas Hoca) Çeşmesi (XIX. yy.), Kara Seydi Çeşmesi I, (XIX. yy.) ve Kara Seydi Çeşmesi II'de (XIX. yy.) çeşmeler deposuz olarak inşa edilmiştir. Diğer yirmi beş çeşmede su deposu yapının arkasına bitişiktir. Su hazneli İstanbul ve Anadolu çeşmeleri arasında; Bafra Ali Bey (Canikli Ali Paşa) Çeşmesi (1753-54) (Bayraktar, 2006: 417), Manisa Kaval Çeşme (1480), Manisa Vakvak Tekkesi Çeşmesi (XVI. yy.) (Uçar, 2012: 41-45, 65-66) İstanbul Vuşlat Kadın Çeşmesi (1732), Karaman Ali Dede Tartan Çeşmesi (Geçmiş, 2007: 146); su deposu bağımsız olarak inşa edilen çeşmeler arasında da Kilis Salih Ağa Çeşmesi, Sakarya Hüseyin Ağa Çeşmesi, İstanbul Kavvasbaşı Çeşmesi ve Edirne Hacı Adil Bey Çeşmesi (Karasu, 2006: 184) sayılabilir.

Ayna Taşları: İncelediğimiz çeşmelerde ayna taşı dikdörtgen şeklindedir. İki çeşmede ayna taşının malzemesi mermer, on bir çeşmede kesme taş ve dört çeşmede devşirme mermerdir. 6 çeşmenin nişi sıvalıdır (Tablo 2).

Tekne: Ulubey çeşmelerinde tekneler kesme taştan ve dikdörtgen planlıdır. Ulubey ilçe merkezinde yer alan Pazar Çeşmesi'nin teknesi, yapılan son onarımla mermer modern malzeme ile yenilenmiştir. Benzer uygulama İnay Köyü'ndeki Söğütlü ve Yedioluklu çeşmelerde de görülmektedir. Hasköy Mezarlık Çeşmesi'nde dikdörtgen biçimli teknenin köşeleri pahlanmıştır.

Kitâbeler: Ulubey'deki yirmi dört çeşmeden sadece on ikisinde kitâbe bulunmaktadır (Tablo 1). Çeşmelerden altısında kitâbeler yatay dikdörtgen, üçünde dikey dikdörtgen diğer

üçünde ise kare biçimindedir. Mermer kitâbe panolarında alçak kabartma tekniğinde verilen yazılar nesih karakterlidir. Sadece İnay/Söğütlü Çeşme'de metin kazıma tekniği ile verilmiştir. Birden fazla satırdan meydana gelen kitâbelerde, kartuşlarda köşeler pahlanmıştır. Kitâbelerde genellikle bezemeye rastlanmaz. Hasköy/Daldırıcı Çeşme'de kitâbenin üst kısmında üçgen bir form, sol tarafında da bir top arabası betimlenmiştir. Ayrıca metnin sol üst köşesinde de bir hilal motifi verilmiştir. Köşeler Köyü'nün girişindeki çeşmede de kitâbe panosunun iki yanında birer gülbezek, ilçe merkezindeki Bekir Çeşmesi'nde ise bitkisel bezemeler vardır.

Çalışmamız kapsamındaki çeşmelerin tamamı Osmanlı'nın son dönemine (18-20. yüzyıl) aittir. Kitâbeli en erken tarihli çeşme İnay/Karahallı Çeşmesi (1761-1762)'dir. Çeşmelerin tarihlendirmeleri ve korunma durumları ile ilgili en önemli sorun, çoğunun kitâbe panolarının kayıp olmalarıdır. Benzer durum Uşak merkezdeki çeşmelerde de görülmektedir. Uşak merkezde yer alan çeşmelerden sadece sekizinde kitâbe varken,²² yirmi beşinde kitâbe yoktur.²³

Kemerler: Anadolu çeşme mimarisinde cephe kompozisyonunun en belirleyici ögesi kemerlerdir. Ulubey çeşmelerinin ikisinde kemer biçimi sivri, ikisinde gemi teknesi, on üçünde yuvarlak, ikisinde dilimli kemer şeklindedir. Bir çeşmede niş dikdörtgen biçiminde, iki çeşmede ise düz atkı taşlıdır. Üç çeşmenin kemer şekli ise yapılan onarımlarla bozulmuştur (Tablo 1).

Türk sanatında Lâle Dönemiyle birlikte Batılı motiflerle, farklı kemer formları görülmeye

²² Kitâbesi olan çeşmeler: Cimcim Çeşmesi, Ali Ağa Çeşmesi, Sofular Çeşmesi, Celep Çeşmesi, Eyricubacak Çeşmesi, Hebil Çeşmesi, Işık Sokak Çeşmesi (Kitâbe oldukça bakımsız durumdadır, sıva ve boya tabakaları nedeniyle okunamamaktadır) ve Şehitler Mezarlığı Çeşmesi.

²³ Uşak merkezde yer alan Boyalı Sokak Çeşmesi, Devenci Çeşmesi ve Gediz Uluyolu Çeşmesi'nin kitâbeleri yakın bir tarihe kadar yerlerindedir. Ancak bugün bu eserlerin kitâbelerin akıbeti bilinmemektedir. Kitâbeler için bkz. İnce (2004: 71, 73); Uşak (2007: 231, 235, 238).

başlamıştır. Geleneksel sivri kemer yerine “C” ve “S” kıvrımlarının kilit taşında yaprak motifi ile birleşerek meydana getirdiği dekoratif kemerler dönem için tercih edilen biçimdir. Hasköy/Daldırıcı Çeşme ve İnay/Yedioluklu Çeşme’de dekoratif dilimli kemer kullanılmıştır. İzmir Çakaloğlu Hanı Çeşmesi (Ersoy, 1991: 60, Resim 105; Acar, 2013: 6-7, Şekil 5), Dolmabahçe Mehmet Emin Ağa Sebili Çeşmesi (1741), Fatih Hacı Ahmet Paşa Sebili Çeşmesi (1745) ve Beyazıt Seyyid Hasan Paşa Sebili Çeşmesi’nde de (1745) (Sevinçtav Kanlıçay, Mart 2010: 14, Şek. 3.7 a-c) kemerler dekoratiftir.

Plaster: Anadolu Türk dönemi çeşmelerinde nişin kemeri, yapı bünyesi ile organik bağı olan plasterler üzerine oturmaktadır. Plasterler, genellikle yüzey üzerinde kabartma tekniği ile verilmiştir. Devşirme plasterlerde ise mimari plastiklerin çoğunlukla yivlerle bezenmiş oldukları görülmektedir. Başlıklarda yine dönem özelliğinde düz ya da pahlı silmelerle hareketlendirilmiştir. Plaster kaideleri ise çoğunlukla tekneye oturan basit kütleler halinde bırakılmıştır.

Ulubey'deki on dokuz çeşmede, nişin kemeri, iki yandan birer plaster üzerine oturmaktadır. Dikey dikdörtgen biçimli plasterlerden on beşi kesme taş, dördü ise mermerdir. Sülümenli Çeşmesi, Köseler Köyünün Girişindeki Çeşme ile Eski Çeşme ve Bekdemirler Çeşmesi’ndeki mermer plasterler devşirmedir. On beş plasterden beşinde başlık, birinde de kaide bulunmaktadır (Tablo 2). Başlıklar düz ve pahlı silmelerle hareketlendirilmiştir. Uşak merkezde yer alan çeşmelerden yirmi ikisinde dikey dikdörtgen biçimli plaster vardır. Plasterlerden on dokuz kesme taş, üçü devşirmedir (Acar, 2015). Anadolu çeşme mimarisinde, özellikle Batılılaşma Döneminde, dekoratif plaster ve sütunların kullanıldığı yapılar arasında İzmir Kemeraltı Camii Çeşmesi, Kızlarağası Hanı Çeşmesi, Mirkelamoğlu Hanı Çeşmesi (Ersoy, 1991: 27, Şek.

19, 33, Res. 55; Acar, 2013: 5-6, 2-3, 7-9); İzmir Çakaloğlu Hanı Sebili (1805), İzmir Tilkilik Dönertaş Sebili (1814), İzmir Kestelli Katib-oğlu Sebili (1901-2) (Ersoy, 1991: 61; Kuyulu, 2002: 1197-1198; Aktepe, 2003: 182, 189); İstanbul/Üsküdar Sadettin Efendi Sebili (1741), Fatih Hacı Ahmet Paşa Çeşmesi (1741), Babıali Hacı Beşir Ağa Sebili Çeşmesi (1745), Fatih Yusuf Efendi Çeşmesi (1757), Gülhane Hamidiye Sebili Çeşmesi (1777), Galata Bilal Ağa Çeşmesi (1796), Fındıklı Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi (1797) (Sevinçtav Kanlıçay, 2010: 14, Şek. 3-6 a-g) sayılabilir.

İşlev Durumları: Yapıların hayatlarını sürdürmelerindeki en önemli etken işlevlerini devam ettiriyor olmalarıdır. Ulubey çeşmelerinin yirmi biri işlevine devam etmektedir. Sadece iki çeşme işlevsiz, bir çeşme de yıkılmış, kitâbesi yeni yapılan çeşmeye eklenmiştir (Tablo 1). Uşak merkezde yer alan çeşmelerde ise on altısı işlevine devam etmekteyken²⁴, on yedisi işlevsizdir²⁵.

2.3.Bezeme Öğeleri: Ulubey çeşmelerinde bezeme öğeleri çok fazla kullanılmamıştır. Bezemeli çeşmelerde, servi, “S” “C” kıvrımları, volüt gibi bitkisel ya da rozet ve silmeler gibi geometrik motifler görülmektedir.

Anadolu Türk süsleme repertuarında sevilerek uygulanan servi/selvi motifi, hayat ağacı olarak kabul edilen ağaçların en önemlisi ve en çok tanınanıdır.²⁶ Motif, dini ve sivil yapılarda taş,

²⁴ İşlevine devam eden çeşmeler: Cincim Çeşmesi, Ali Ağa Çeşmesi, Hacı Veli Çeşmesi, Emir Hasan Çeşmesi, Savak Çeşmesi, Sünnetçi Çeşmesi, Aslan Çeşmesi, Devci Çeşmesi, Eyricebucak Çeşmesi, Babür Sokak Çeşmesi, Hacı Abdurrahman/Çapa Sokak Çeşmesi, Hacı/Hoca Dayı Tahir Çeşmesi, Hacı Kadir/Uğrak Sokak Çeşmesi, Koca Çeşme ve Şaban Dede Çeşmesi, Kara Seydi Çeşmesi I.

²⁵ İşlevsiz çeşmeler: Burma Camii Çeşmesi, Sofular Çeşmesi, Paşa Çeşmesi I, Gediz Uluyolu Çeşmesi, Boya Sokak Çeşmesi, Celep Çeşmesi, Dingil Sokak Çeşmesi, I.Fener Sokak Çeşmesi, Güneş Sokak Çeşmesi, Hebil Çeşmesi, Işık Sokak Çeşmesi, Kaleardı Çeşmesi, Karga Çeşmesi, Paşa Çeşmesi II, Şehitler Mezarlığı Çeşmesi, Kara Seydi Çeşmesi II ve Vidinli Sokak Çeşmesi.

²⁶ Motif bazı kaynaklarda selvi (Yıldırım, 2013: 281-82; bazı kaynaklarda da servi şeklinde verilmiştir (Erbek, 1986; Esin, 2004: 48, 52; Ağaç, 2015: 4).

mermer ya da kalemışı gibi farklı yapı ve malzemelerle uygulanmıştır (Çulpan, 1961: 101-138; Akar, 1974: 4-5; Barışta, 1989: 20, 46; 1991: 12, 13, 61, 63, 74; 1992: 12; 1993: 30-32; Bayrakal, 2011: 58, Kat.19, 22). Servi motifi sadece Ulubey'de Hasköy'deki Daldırıcı Çeşmesi'nin ayna taşında lüenin üzerine uygulanmıştır (Resim 18-19). Uşak Merkez'deki çeşmelerden ise yine sadece Babür Sokak Çeşmesi'nde plasterler üzerinde birer servi motifi vardır (Acar, 2015: 15-16). Anadolu'daki servi motifli çeşme örnekleri arasında İstanbul Uşşaki Tekke Çeşmesi, İstanbul Aşık Paşazade Çeşmesi (Kafkas, 1993: 23), Kabataş Hekimoğlu Ali Paşa Meydan Çeşmesi (Barışta, 1993: 32), Ortaköy Damat İbrahim Paşa Çeşmesi (Barışta, 1992: 12), Tire Yalınayak Camii Şadırvanı (Biçici, 2013: 224) sayılabilir.

C/S kıvrımı Fransız rokocosunun önemli bir öğesidir (Kuban, 1954: 10). Osmanlı modernleşme/yenileşme döneminde inşa edilen çeşmelerde sıklıkla uygulanmıştır. C/S kıvrımı İnay Yedi Oluklu Çeşme (kuzey cephe) ve Hasköy Daldırıcı Çeşme'de görülmektedir. Benzer uygulamalar İzmir Mirkelam Hanı'nın Çeşmesi'nin ayna taşında, İzmir Salepçioğlu Camii'nin Çeşmesi'nin tepeliğinde (Acar, 2013: 7-9, 4-5), Üsküdar Sadettin Efendi Sebili Çeşmesi (1741) ve Fatih Hacı Ahmet Paşa Sebili (1741) gibi yapılarda da görülmektedir (Sevinçtav Kanlıçay, Mart 2010: 51, Şek. 4.24 a-b).

Volütler çeşmelerde motif bitim noktalarında, sütun başlıklarında ve kemerlerde kullanılmıştır. Volüt süslemenin formu, kıvrım ve çizgilerin akıcılığına uygundur. Bu bağlamda barok ve rokoko bezeme öğeleri ile sıklıkla kullanılmıştır. İncelediğimiz çeşmelerden sadece Hasköy Daldırıcı Çeşmesi'nin kemerinin bitim noktalarında kullanılmıştır. Volütlerden sağdaki tahrir edilmiştir. Motif, İzmir Mirkelamoğlu Hanı'nın Çeşmesi'nin ayna taşının iki yanında yer alan sütun başlıklarında ve Salepçioğlu Camii'nin

Çeşmesi'nin tepeliklerinde (Acar, 2013: 7-9, 4-5), Üsküdar Sadettin Efendi Sebili Çeşmesi (1741), Fatih Hacı Ahmet Paşa Sebili (1741) ve Fındıklı Zevki Kadın Çeşmesi'nde de (1755) uygulanmıştır (Sevinçtav Kanlıçay, 2010: 63, Şek. 4.40 a-c).

Ulubey'deki çeşmelerde geometrik motif olarak rozet, düz ve eğri çubuklar/silmeler kullanılmıştır. Üsluplaştırılmış yuvarlak bezeme öğeleri olarak tanımlanan rozetler (Turani 1995: 120), incelediğimiz çeşmelerden Gümüskol Köyü Çevresindeki Çeşme'de taslık nişi ve çeşme nişinin kemer köşeliklerinde, Köseler Köyü'nün girişinde yer alan çeşmenin yine taslık nişinin iki yanında ve kitâbe levhasının solunda, Köseler Köyü Eski Çeşme'de ayna taşında ve Bekdemirler Çeşmesi'nde ayna taşında ve taslık nişinin iki yanında görülmektedir. Çok çenekli çiçek biçimindeki işlenmiş bu rozetler genellikle bir dairesel şekil içerisinde yer almaktadır.

Benzer süslemeler İzmir Kemeraltı Camii'nin Çeşmesi'nde sütun kaidelerinde çok çenekli çiçek biçiminde, İzmir Kızlarağası Hanı'nın Çeşmesi'nde istiridye kabuğu şeklinde kemerin merkezinde içerisinde çok çenekli bir çiçeğin bulunduğu daire formundadır (Acar, 2013: 5-6, 2-3). Motif ayrıca Anadolu'da Afyon Arap Mescit Çeşmesi (XVI. yüzyıl) (Karasu, 2006: 43-51, 78-81), Afyon Taşpınar Çeşmesi (XVIII. yüzyıl), İzmir/Çeşme Mehmet Kethüda Çeşmesi'nde (1738), İstanbul'da Babüssaade Ağası Çeşmesi (1622), Kabataş Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi (1732), Üsküdar III. Ahmet Çeşmesi (1710), Halil Ağa Çeşmesi (1729) ve Kazancı Yokuşu Hafız Ahmet Paşa Çeşmesi (1732) (Kara Pilahvarin, vd. 2004: 62, Barışta, 1993b: 4, 56, 57-58) gibi çok sayıda yapıda karşımıza çıkmaktadır.

Çubuklar/Silmeler Anadolu'da her dönemde sıklıkla kullanılan bir bezeme öğesidir. Silmeler düz, iç ve dış bükey yarım daire şeklindedir. Yatay ve dikey şeklideki çubuklar/silmeler cepheye çizgisel

hareketi veren öğedir. Silmeler rokokonun yüzey- sel alçak kabartma özelliğini yansıtmaktadır. Ulubey'deki çeşmelerinde çubuklar/silmeler saçaklarda ya da dış çerçevede kullanılmıştır. Ulubey Merkez Pazar Çeşmesi'nde saçak düz silme ve enine yatay kartuşlarla son bulmaktadır. Merkez Dilaver Çeşmesi ve Hasköy Daldırıcı Çeşmesi'nde saçak düz silmelerle hareketlendirirken, Daldırıcı Çeşmesi'nde nişin kemeri iç ve dış bükey pahlı silmelerle çevrelenmiştir. Uşak Merkez'de yer alan Ali Ağa Çeşmesi, Hacı Veli Çeşmesi, Emir Hasan Çeşmesi, Sünnetçi Çeşmesi, Aslan Çeşmesi gibi yapılarda da saçak ve çerçevede silmeler kullanılmıştır (Acar, 2015: 13-36). Ulubey çeşmelerinde nesnel motifler, ay,²⁷ altı kollu yıldız/Mühr-ü Süleyman²⁸ ve top arabası²⁹; figürlü bezeme ise kuş motifi³⁰ olarak uygulanmıştır.

27 Ulubey Merkez'de yer alan Pazar Çeşmesi (kilit taşında), Dilaver Çeşmesi (kilit taşında ay ve yıldız şeklinde), Hasköy Daldırıcı Çeşmesi (ayna taşında).

28 Gümüşkol Köyü Çevresindeki Çeşme'nin kemerinin içinde ve taşlık nişinin iki yanında.

29 18-19. yüzyıl çeşmelerinde ampir üslubun etkisinde çeşmelerin bezeme repertuarına askı çelenkler/girlandlar, meşaleler, ok, kılıç, top, tüfek gibi askerlikle ilgili motifler girmiştir (Kara Pilehvarian 2000: 73). Ampir üslubun bu motiflerinden top arabası motifi Ulubey çeşmeleri arasında sadece Hasköy Daldırıcı Çeşmesi'nde görülmektedir (Resim 18).

30 Motif Ulubey çeşmeleri arasında sadece Hasköy Daldırıcı Çeşmesi'nde ayna taşında, lüenin iki yanında yer almaktadır (Çizim 16, Resim 19).

Sonuç olarak, 2014 yılında Uşak ve ilçelerinde başlayan ve 2015 yılında Ulubey merkez ve ilçeye bağlı köylerde devam eden çalışmamızda, yirmi üç çeşme ve bir çeşme kitâbesi tespit edilmiştir. Çeşmelerin on beşi bir cami, konut, hazire ya da bahçe duvarına bağımlı şekilde tasarlanmıştır. Çeşmelerin biri dışında hepsi tek cephelidir. Kesme taş ile inşa edilen çeşmelerde bazen moloz, kabayonu ya da mermer gibi taş cinslerinin de kullanıldığı görülmektedir. Uşak merkezde yer alan çeşmelerde de olduğu üzere devşirme mimari plastikler çoğunlukla ayna taşı ya da plasterlerde kullanılmıştır. Çeşmelerden yirmisi deposuz şekilde tasarlanmışken, birinde depo yapının merkezinde, birinde de yapıya bitişiktir. Çeşme nişinin kemerlerinde çoğunlukla yuvarlak kemer biçiminin tercih edildiği görülmektedir. Yirmi üç çeşmeden sadece on iki çeşmede bugün kitâbe bulunmaktadır. Çeşmelerden yirmi biri bugün işlevine devam etmektedir.

Uşak'taki su yapılarının tespiti ve belgelenmesi adına yürüttüğümüz çalışmamız, arazi çalışmalarının tamamlanması sonrasında, tüm ilçe ve köylerdeki çeşmelerin Anadolu çeşme mimarisindeki yerinin belirlenmesi ve Batı Anadolu'daki eksikliğin hazırladığımız ve hazırlayacağımız bu ön çalışmalarla giderileceği düşüncesindeyiz.

Kaynaklar

Acar, Türkan (2013). "Kemeraltı Çarşısı'ndaki Duvar Çeşmelerinin Bezeme Öğeleri Açısından İrdelenmesi". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (EFD)*, C: 30 (S: 1): 1-18.

Acar, Türkan (2015). "Uşak Çeşmelerinin Korunma Durumları, Tarihi Kimliklerini Koruma Bağlamında Düşünceler". *Turkish Studies -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Şefik Yaşar Armağanı), Volume 10/10 Summer 2015, Ankara/Turkey, www.turkishstudies.net, DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8372, p. 1-40.

Acun, Hakkı (1999). *Manisa'da Türk Devri Yapıları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Acun, Hakkı (2014). *Türk Kültüründe Taşlar*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları (Genişletilmiş 2. Baskı).-

Ağaç, Saliha - Menekşe Sakarya (2015). "Hayat Ağacı Sembolizmi". *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, S. 1: s. 1-14.

Akar, Azade (1974). "Eski Türk Mezartaşı Süslerine Dair". *Sanat Dünyamız*, İstanbul, s. 12-21.

Aktepe, Münir (2003). *İzmir Yazıları Camiler, Hanlar, Medreseler, Sebiller*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını.

Arel, Ayda (1975). *Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci*. İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.

Aydoğdu, Günnur (2010). *Afyonkarahisar İli Sandıklı İlçesi Çeşme ve Kitâbeleri*. Salihli.

Bakır, Betül (2002). "XVIII. Yüzyıl Osmanlı Mimarisinde Sivil Mimarinin Etkinliği". *Türkler*, C. XV: s. 311-333.

Barışta, H. Örcün (1989). *İstanbul Çeşmeleri Bereketzade Çeşmesi*. İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Barışta, H. Örcün (1991). *İstanbul Çeşmeleri Beyoğlu Cihetindeki Meyve Tabacağı Motifleriyle*

Bezenmiş Tek Cepheli Anıt Çeşmeler. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Barışta, H. Örcün (1992). *Ortaköy Damat İbrahim Paşa Çeşmesi-Hacı Mehmet Ağa Çeşmesi-Taksim Maksemindeki I.Mahmut Çeşmesi*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Barışta, H. Örcün (1993). *Kabataş Hekimoğlu Ali Paşa Meydan Çeşmesi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Baş, Ali (1994). "İnay Köyü Manzumesi". *Vakıflar Dergisi*, XXIV: s. 221-236.

Baykara, Tuncer (1979). "Uşak Hakkında". *Uşak Halk Eğitimi Dergisi*, I (VI): s. 8-9.

Bayrakal, Sedat (2009). *Urla ve Köylerindeki Türk Dönemi Sosyal Anıtları*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.

Bayrakal, Sedat (2011). "Ölümsüzlüğe Uzanan Taşlar: Hacı Bektaş Veli Külliyesi Haziresi'ndeki Mezar Taşları". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Güz, Sayı 59, Ankara: Gazi Ü. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi Yayını. s. 15-70.

Bayraktar, M. Sami (2006). "Samsun'da Türk Mimarisinin Gelişimi". *Geçmişten Geleceğe Samsun 2006*, Birinci Kitap (Yayına Hazırlayan, C. Yılmaz), Samsun. s. 399-425.

Biçici, Hür Kamil (2013). "Tire Yalınayak Cami Şadırvanında Bulunan Bezemeler". *JASSS*, Vol. 6. Issue 7: p.217-246.

Canca Erol, Gülçin (2002). "İstanbul'da III. Ahmet Dönemi Osmanlı Mimarisi". *Türkler*, C.15, Ankara. s. 334-343.

Çulpan Cevdet (1961). *Antik Devirlerden Zamanımıza Kadar İlahiyat-Edebiyat-Tıp ve Sanat Tarihlerinde Serviler*, II, İstanbul.

Dengiz, Orhan (1943). "Uşak Tarihi Yolunda I". *Taşpınar*, 102-103-104, Afyon.

Erbek Güran (1986). "Hayat Ağacı Motifi". *Antika Dergisi*, Sayı: 15, İstanbul: Mısırlı Matbaacılık.

- Erbek Güran (1986). "Hayat Ağacı Motifi II", *Antika Dergisi*, Sayı: 16, İstanbul: Mısırlı Matbaacılık.
- Ersoy, Bozkurt (1991). İzmir *Hanları*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Esin, Emel (2004). *Orta Asya'dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler*. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Eyice, Semavi (1993). "Çeşme". *İslam Ansiklopedisi*, C.VIII, İstanbul, s. 277-286.
- Geyik, Gül (2007). *İzmir Su Yapıları*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı (yayımlanmamış) Yüksek lisans Tezi. Erzurum.
- İnce, Kasım (2004). *Uşak'ta Türk Mimarisi*. Isparta: Fakülte Kitabevi Yayınları.
- İnce, Kasım (2014). "Uşak/Ulubey'deki Osmanlı Mimarisine Dair". *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 9/10 Fall 2014, p. 667-696, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7151>, Ankara-Turkey.
- Kafkas, Metin E. (1993). *Lale Devrine Ait İstanbul Meydan Çeşmelerinde Tezyinat*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Geleneksel Türk El Sanatları Anasanat Dalı (yayımlanmamış) Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Kara Pilehvarian, Nuran (2000). "Osmanlı Çeşme Mimarîsinde XIX. Yüzyıl Değişimleri. Tarihi". *Kültürü ve Sanatıyla IV. Eyüb Sultan Sempozyumu, Tebliğler*. s. 68-75.
- Karasu, Gülay (2006). *Afyon Çeşmeleri*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı (yayımlanmamış) Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Kuban, Doğan (1954). *Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme*. İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Kuban, Doğan (2007). *Osmanlı Mimarisi*. İstanbul: Yem Yayınları.
- Kuyulu, İnci (2002). "İzmir'de Osmanlı Dönemi Yapıları". *XIII. Türk Tarih Kongresi, (Ankara 4-8 Ekim 1999)*, C. III. 2. Kısım, TTK Yayınları, Ankara. s. 1187-1203.
- Önge, Yılmaz (1997). *Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Semerci, Bekir (2013). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Ulubey Tarihi*. İzmir.
- Sevinçtav Kanlıçay, Sinem (2010). *Barok-Rokoko Yorumlu 18. Yüzyıl İstanbul Çeşmelerinde Kompozisyon, Motif ve Terimler (1740-1797)*. İTÜ (yayımlanmamış) Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Sönmez, Mustafa- Hüdavendigar Akmaydalı (1987). "Konya Çeşmeleri". *Rölöve ve Restorasyon Dergisi*, Ankara, s. 135-166.
- Turani, Adnan (1995). *Sanat Terimleri Sözlüğü* (6. bs). İstanbul: Remzi Kitâbevi.
- Tümer, Haşim (1971). *Uşak Tarihi*. İstanbul: Uşak Halk Eğitimi Yardım Derneği Kültür Yayınları.
- Uçar, Hasan (2012). *Sipil'den Manisa'ya Abı Hayat Manisa Çeşmeleri*. Manisa: Manisa Belediyesi Kültür Yayınları.
- Uşak (2007), *Uşak Kültürel Değerler Yapı Envanteri*. İzmir: T.C. Uşak Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1932). *Bizans ve Selçuklularla Germiyan ve Osmanoğulları Zamanında Kütahya Şehri*. İstanbul: Maarif Matbaası.
- Ünal, Rahmi Hüseyin (2001). "Bıçakçızade Çeşmesi". *Birgi Tarihi, Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları. s. 162-163.
- Yıldırım, Savaş (2013). "Burhaniye Şahinler Köyü Camii Duvar Resimleri". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S: 29, Konya. s. 279-295.

Tablo 2. Ulubey çeşmelerinin analizi.

Yapının Adı	Ayna Taşı				Tekme/Karna				Plaster/Sünn									
	Malzeme	Dövşilme	Sivali	Form	Malzeme	Lüle	Form	Malzeme	Başlık	Kaide	Malzeme	Dövşilme	Başlık	Kaide				
1	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•				
2	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•				
3	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•				
4	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•				
5	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•				
6	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•				
7	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•				
8	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•				
9	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•				
10	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•				
11	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•				
12	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•				
13	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•				
14	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•				
15	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•				
16	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•				
17	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•				
18	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•				
19	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•				
20	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•				
21	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•				
22	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•				
23	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•				
24	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•				
Toplam	3	5	11	4	6	22	1	7	1	20	3	18	5	7	2	12	1	18